

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
İKTİSAT PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

ORTAK MALLAR VE KÜRESELLEŞME

**BERNA ÇETİN
12710009**

**TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. ERCAN EREN**

**İSTANBUL
2014**

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
İKTİSAT PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

ORTAK MALLAR VE KÜRESELLEŞME

**BERNA ÇETİN
12710009**

**TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. ERCAN EREN**

**İSTANBUL
2014**

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
İKTİSAT YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ ESER ÇALIŞMASI

ORTAK MALLAR VE KÜRESELLEŞME

BERNA ÇETİN
12710009

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih :
Tezin Savunulduğu Tarih : 02.12.2014

Tez Oy birliği ile başarılı bulunmuştur.

	Unvan Ad Soyad
Tez Danışmanı :	Prof. Dr. Ercan Eren
Jüri Üyeleri :	Prof. Dr. Muat Donduran
	Yardımcı Doç. Dr. Kaan Ögüt

İmza

Eren
Muat Donduran
Kaan Ögüt

İSTANBUL
KASIM 2014

ÖZ

ORTAK MALLAR VE KÜRESELLEŞME

Berna ÇETİN

Temmuz, 2014

Elinor Ostrom'un 2009 yılında Nobel İktisat ödülünü almasına kadar geçen sürede yapılan akademik çalışmalar, ortak mallar trajedisine 2 çözüm yolu ile yaklaşmaktaydılar. Bunlardan ilki devlet teorisi olarak adlandırılan devlet müdahalesi, ikincisi ise firma teorisi olarak adlandırılan özelleştirme. Ostrom, 1991 yılında yayınlanan "Governing The Commons" yani "Ortakların Yönetimi" isimli kitabında bu iki görüşe birden karşı çıkmaktadır. Ostrom bu çalışmasında ortak havuz trajedisine konu olan kaynakların kendi kullanıcıları tarafından nasıl etkin bir biçimde yönetilebileceğini açıklamaya çalışmıştır. Ostrom'a göre ortak mallar trajedisi, geleneksel yöntemlerden ziyade kullanıcıların kendi kurallarını belirlediği bir ekonomik yönetim kavramı ile önlenmektedir. Çalışmada ifade edilen ekonomik yönetim kavramıyla, bireyler hükümet müdahalesi ve özelleştirme olmadan kendi kuralları ile ortak malların kullanımından yararlanmakta ve ekonomik verimliliği arttırmaktadırlar.

Ostrom'un Nobel İktisat ödülünü Oliver Williamson ile paylaşması ile İktisat bilimine yeni bir yaklaşım kazandırılmıştır. Ortak mallar konusuna geleneksel anlayıştan çok daha farklı bir şekilde yaklaşımları, Nobel İktisat ödülünü almaları konusunda önemli rol oynadığı söylenebilir. Başlıca 2 ana bölümden oluşan bu çalışma, ortak mallar trajedisi ile ilgili teorik tartışmalar ve geliştirilen çözüm yöntemlerini incelemeyi amaçlamaktadır.

Birinci bölümde, kamusal mallar ve ortak mallarla ilgili temel kavramsal çerçeve ele alınmaktadır. Ayrıca küreselleşme ile ortaya çıkan küresel kamusal mallara ilişkin açıklama ve örneklerin incelenmesine de yer verilmiştir.

İkinci bölüm ise ortak mallar trajedisini ve Elinor Ostrom'un bu alanda yapmış olduğu katkıların analizini içermektedir. Son olarak ortak mallarda ekonomik yönetim kavramı, John E. Romer'in öncülüğünü yaptığı Kantçı yaklaşıma göre oyun teorik olarak kurgulanmış ve işbirliğinin ortak mallar içerisindeki önemi açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Ortak Mallar, Ortak Mallar Trajedisi, Ekonomik Yönetişim, Elinor Ostrom, Küreselleşme.

ABSTRACT

COMMON GOODS AND GLOBALIZATION

Berna ÇETİN

July, 2014

Academic studies that were carried out during the period until Elinor Ostrom received Nobel Economics Prize in 2009, were approaching to common goods tragedy with two remedies. First of these is state intervention, so-called state theory, and the second one is privatization which is called as theory of the firm. Ostrom is opposed to these two views both at her book “Governing the Commons” which is published in 1991. In her study Ostrom tried to explain how efficient that the resources which are subject to the tragedy of the common, could be managed by its own users. Tragedy of the common goods according to Ostrom can be prevented by an economical governance concept in which users set their own rules instead of traditional methods. With the economical governance concept that is mentioned in the study, individuals benefit use of common good and increase the economic efficiency with their own rules and without government intervention and privatization.

With the sharing of Ostrom’s Nobel Economics prize with Oliver Williamson, a new approach to Economics has been brought. It can be said that their approach which is much more different then the traditional understanding to common goods, has taken an important role to their Nobel Economics Prize winning. The study that consists of two main parts is aiming to analyze theoretical discusses about tragedy of the common goods and the solution methods that are devised.

In the first part, basic conceptual frame work about public goods and common goods is discussed. Besides, explanations and examples of global public goods which is emerged with globalization, is also included to be examined.

And the second part is consisting of tragedy of the common goods and analysis of the contributions that Elinor Ostrom has done. Finally, the concept of economic governance in the common property is game theoretically fictionalized according to The Kantian approach pioneered by John E. Romer and how important is cooperation for common goods is attempted to be explained.

Key Words : Common Goods, The Tragedy of the Commons, Economic Governance, Elinor Ostrom, Globalization.

ÖNSÖZ

Çalışmanın temel amacı, ortak mallarda küreselleşme ve nüfus artışına bağlı olarak aşırı kullanım sorununun ortaya çıkması ve getirilen çözüm yöntemlerinin incelenmesini içermektedir. Küreselleşme ile birlikte ülke sınırlarının tüm dünyaya yayılması, nüfusun hızlı oranda artması, ortak malların aşırı kullanım sonucunun daha derinden hissedilmesine neden olmaktadır. Ortak mallar trajedisinin önemi ilk kez Garrett Hardin'in "The Tragedy of the Commons" isimli makalesi ile anlaşılmıştır. Bu makale ile Hardin, ortak malların zamanla nüfustaki artışa bağlı olarak azalacağını ve bir süre sonra ortak kaynakların tamamen tükeneceğini ileri sürmektedir. Daha sonraki yıllarda Elinor Ostrom'un yaptığı çalışmalar bu alana ışık tutmuş ve Ostrom bu çalışmaları ile Nobel İktisat Ödülüne'ne layık görülmüştür. Ostrom'un bu ödülü almasının asıl sebebi, ortak malların aşırı kullanım sonucu, tükenmesinin önüne geçmek için geleneksel yaklaşımdan farklı bir yöntem öne sürmesidir.

Çalışmada öncelikle kavramsal çerçeve ile ortak malların anlaşılması hedeflenmiş, daha sonraki bölümde ise Ostrom'un ortak mallar konusuna getirmiş olduğu çözümler ve bu çözümlerin dayandığı temel görüşler ayrıntıları ile ele alınmıştır. Son bölümde yer alan oyun teorik örnek yardımı ile de çalışmanın daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır.

Yüksek lisans öğrenimim süresince, tez konusu seçiminde, kaynak taramalarında ve hazırlanma aşamalarında tecrübeleriyle bana ve çalışmama yön veren tez danışmanım, değerli hocam Prof. Dr. Ercan EREN'e, fikir ve destekleriyle çalışmama katkı bulunan Dr. Burak ÜNVEREN'e ve manevi desteklerini hiçbir zaman benden esirgemeyen aileme teşekkürü bir borç bilirim.

İstanbul, Haziran 2014

Berna ÇETİN

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖZ	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR.....	xii
1. GİRİŞ.....	1
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	3
2.1. Kamu Malları ve Kamu Malları Modelleri	3
2.1.1. Mal Türleri	4
2.1.1.1. Özel Mallar	4
2.1.1.2. Erdemli Mallar(Merit-Demerit Mallar)	4
2.1.1.3. Yarı Kamusal Mallar	5
2.1.1.4. Ortak Mallar	6
2.1.1.5. Kulüp Malları	7
2.1.1.6. Tam Kamusal Mallar	8
2.1.2. Kamusal Malların Özellikleri	10
2.1.2.1. Kolektif Tüketim	12
2.1.2.2. Talebinin Siyasal Mekanizma İle Belirlenmesi	12
2.1.2.3. Bölünmezlik	13

2.1.2.4. Tüketimden Dışlayamama ve Bedavacılık	13
2.1.2.5. Tüketimde Rekabet Olmaması	14
2.1.2.6. Kamusal Finansman Gerektirmesi	15
2.1.2.7. Dışsal Ekonomiler	16
2.1.2.8. Talebin Zorunlu Olması	17
2.1.2.9. Teknolojiye Bağlı Olması	18
2.2. Küresel Kamusal Mallar Teorisi	20
2.2.1. Küreselleşme ve Küresel Kamusal Mallar İlişkisi	21
2.2.2. Küresel Kamusal Malların Sınıflandırılması	21
2.2.2.1. Geleneksel ve Sonradan Ortaya Çıkan Küresel Kamusal Mallar Ayırımı	22
2.2.2.2. Sektörel(Fonksiyonel) Sınıflandırma	22
2.2.2.3. Oluşan Faydanın Türüne Göre Sınıflandırma	23
2.2.2.4. Kamusalılık Derecesine Göre Sınıflandırma	24
2.2.2.5. Faydanın Yayılma Alanına Göre Sınıflandırılması	25
2.2.2.5.1. Yerel Kamusal Mallar	26
2.2.2.5.2. Ulusal Kamusal Mallar	26
2.2.2.5.3. Bölgesel Kamusal Mallar	27
2.2.2.5.4. Küresel Kamusal Mallar	28
2.2.3. Küresel Kamusal Malların Sunulma Süreci	29
2.2.3.1. Toplama	29
2.2.3.2. En İyi Vuruş	29
2.2.3.3. Zayıf Halka Teknolojileri	29
2.2.4. Küresel Kamusal Mal Olarak Çevre	30
2.2.5. Küresel Kamusal Mal Olarak Bilgi	30
2.2.6. Küresel Kamusal Mal Olarak Sağlık.....	31
2.2.7. Küresel Kamusal Malların Finansmanı	32
2.2.7.1. Dışsalılıkların İçselleştirilmesi	32
2.2.7.2. Resmi Kaynaklar	32
2.2.7.3. Özel Kaynaklar	33
2.2.7.4. Ortaklık Kaynakları	33

3. ORTAK MALLAR TRAJEDİSİ	34
3.1.Ortak Mülkiyet Rejimleri ve Ortak Mallar Trajedisi	34
3.1.1.Mülkiyet Rejimleri	35
3.1.2.Ortak Mülkiyet Rejimleri	35
3.1.3.Kamu Malları ve Ortak Mallar Arasındaki Farklar	36
3.1.4.Ortak Malların Piyasa Başarısızlığı	37
3.2.Ortak Mallar Trajedisi	37
3.3.Ortak Malların Yönetimi	39
3.4. Ortak Mallar Konusuna Elinor Ostrom Katkısı	40
3.4.1.Elinor Ostrom	42
3.4.2.Elinor Ostrom ve Ekonomik Yönetişim	43
3.4.3.Ortak Havuz Problemine Elinor Ostrom'un Katkıları	47
3.4.4.Temel Bulgular	48
3.4.5.Laboratuar Deneyimleri	50
3.5.Ortak Mallarda Oyun Kuramı	52
3.5.1.Oyun Kuramı	53
3.5.2.Oyun Kuramı İle Ortak Malların Yönetimi	54
3.5.3.Ortak Mallar Trajedisine Oyun Teorik Bir Çözüm	55
4. SONUÇ	58
KAYNAKÇA	60
ÖZGEÇMİŞ	64

TABLÖLAR

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1. Kamusal Mallar	3
Tablo 2. Kamusal Mallarda Dışlama ve Rekabet	11
Tablo 3. Kamusal Malların Sektörel(Fonksiyonel) Sınıflandırılması	23
Tablo 4. Kamusal Malları Faydanın Türüne Göre Sınıflandırma	24
Tablo 5. Küresel Kamusal Mal Türleri	25
Tablo 6. Faydanın Yayılma Alanına Göre Mallar	26
Tablo 7. Oyun Kuramı	53

ŞEKİLLER

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 1. Ortak Mallarda Balıkçılık Örneği	7
Şekil 2. Kamusal Mallarda Fiyat ve Miktar İlişkisi	9
Şekil 3. Köprü Geçiş Ücreti Örneği	15
Şekil 4. Kamu Malları Talebi	17
Şekil 5. Pareto Optimum Bölüşüm	19

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ARGE	: Araştırma Geliştirme
BM	: Birleşmiş Milletler
GEF(Global Environment Facility)	: Küresel Çevre Fonu
ILO(International Labour Organization)	: Uluslar arası Çalışma Örgütü
IMF(International Monetary Fund)	: Uluslar arası Para Fonu
UCLA(University of California)	: California Üniversitesi
UNDP(United Nations Development Programme)	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNEP(United Nations Environment Programme)	: Birleşmiş Milletler Çevre Programı
WB(World Bank)	: Dünya Bankası
WHO(World Health Organization)	: Dünya Sağlık Örgütü

GİRİŞ

Ortak mallar, tüketimden dışlamanın mümkün olmadığı ve bireyler arasında rekabetin olduğu mallar olarak tanımlanmaktadır. Ortak mallar aynı zamanda fiyatlandırılmayan mal türlerini de ifade etmektedir. Bu mallar üzerinde fiyatlandırma yapılamamasından dolayı, aşırı tüketim sorunu ortaya çıkmaktadır. Ortak mallarda tüketicilerin, malın tüketiminden mahrum bırakılamamasından dolayı tüketiciler arasında kimi zaman aşırı tüketimden kaynaklı rekabetler meydana gelebilmektedir. Ulusal parklar, meralar, balıkçılık yapılan bölgeler ortak mallara verilen temel örneklerden birkaçıdır. Ortak mallara verilen temel örneklerden de görüldüğü gibi bu malların genellikle çevre bilimiyle ilgili oldukları söylenebilir. Ortak malların temel üç özelliği;

- tüketimden dışlayamama,
- tüketimde rekabetin olması,
- tüketilecek malın sınırlı olmasıdır.

Bu üç temel özellik ortak malların kullanımında aşırılığa neden olup, kaynakların hızla tükenmesini de beraberinde getirmektedir. Daha önceki çağlarda da ortak malların aynı sorun ile karşı karşıya olduğu bilinmektedir. Dönemler boyunca teknoloji ilerlemiş ve kaynağa ulaşmada ortaya çıkabilecek sorunlar zamanla teker teker giderilmiştir. Dolayısıyla, aşırı kullanım nedeniyle kaynakların tükenmesi, son yıllarda etkisini daha da fazla hissettirmektedir. Sonuç olarak da kaynaklar, aşırı tüketim sonucu yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır.

Bu malların tüketimlerinin fazla olmasının önemli nedenlerinden biri, tüketicinin her hangi bir bedel ödemediği söz konusu malın kullanım hakkına sahip olmasıdır. Bu da bedavacılık problemini beraberinde getirmektedir. Ortak malların kıt mallar oluşu ve bu mallar üzerinde mülkiyet hakkının bulunmaması dolayısıyla tüketiciler arasında rekabet ortamı oluşmaktadır.

Ortak malların kullanımında aşırı tüketim ve trajedi kavramından ilk kez bahseden Garrett Hardin olmuştur. Hardin, 1968 yılında yayınladığı 'The Tragedy of the Commons' yani

‘Ortakların Trajedisi’ isimli makalesi ile ortak malların kullanımında aşırılığı bir trajedi olarak nitelendirmiştir. Bu konu, Hardin’in makalesi yayınlandıktan sonra, birçok araştırmacının ilgisini çekmiştir.

Çalışmanın temel amacı; ortak malların küreselleşme ile birlikte daha belirgin biçimde ortaya çıkan aşırı kullanım sorununun ve buna karşın geliştirilen çözüm önerilerinin incelenmesini içermektedir. Çalışmada ilk olarak ortak malların diğer mallar içerisindeki yeri ve öneminden bahsedilmekte, ayrıca ekonomi içerisindeki yeri de açıklanmaktadır. Birinci bölümde ekonomik mallar, ekonomik malların özellikleri ve çeşitleri gibi temel kavramsal çerçeveden ve ortak malların genel özelliklerinden bahsedilmektedir. İkinci bölümde ise ortak mallar trajedisi açıklanmakta, trajedi olarak nitelendirilen aşırı kullanım sorununa karşı geliştirilen çözüm önerileri incelenmekte ve son olarak çalışma, bir oyun kuramı örneği ile desteklenmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1.Kamu Malları ve Kamu Malları Modelleri

Mallar, üretilmesi için kaynak girdilerinin kullanıldığı bir değer olarak tanımlanmaktadır. Mallar taşıdıkları özelliklere göre çeşitli şekillerde sınıflandırılabilirler. Malların sınıflandırılmasında önemli yer tutan özelliklerden ikisi rekabet ve dışlamadır. Bir bireyin tükettiği mal miktarının diğer bireylerin tükettiği mal miktarını etkilemesi, tüketimde rekabet kavramı ile, tüketimden dışlama ise malın fiyatını ödemeyen kişileri o malın tüketiminden mahrum bırakma ile ifade edilmektedir. Birbirlerine rakip olma ve tüketimden dışlayabilme özelliklerinin ikisinin de bulunduğu mallar, özel mallar olarak adlandırılmaktadırlar. Rakip olmaması ve dışlamanın da mümkün olmadığı mallar ise kamusal mallar olarak adlandırılmaktadır¹.

	Dışlanabilir	Dışlanamaz
Rekabet Var	Özel Mallar	Ortak Mallar
Rekabet Yok	Kulüp Malları	Kamu Malları

Ortak mallarda ise bedel ödemeyen, malın tüketiminden dışlanamaz. Ayrıca malın tüketiminde rekabetin etkisinden de söz edilebilmektedir.

Bölünmezlik ve dışlanmazlık özelliklerine sahip mallara ise tam kamusal mallar adı verilmektedir. Savunma ve adalet tam kamusal mallara verilebilecek en temel örneklerdendir. Tam kamusal malların özellik bakımından karşıtı ise tam özel mallar olarak adlandırılmaktadır. Bölünebilme ve fiyatlandırılabilir olma özelliklerine sahip mallara tam özel mallar adı verilmektedir.

¹ Charlotte Hess, Elinor Ostrom, **Understanding Knowledge as a Commons**, (Cambridge: The MIT Press, 2007), 9.

Malların sınıflandırılmasında kullanılan diğer kriterler ise bölünebilirlik, dışlanabilirlik, tüketim türü, bedavacılık ve talebin zorunluluğu gibi özelliklerdir.

2.1.1.Mal Türleri

Mallar en genel biçimi ile Özel Mallar, Erdemli Mallar, Yarı Kamusal Mallar, Ortak Mallar, Kulüp Malları ve Tam Kamusal Mallar olarak 6 farklı gruba ayrılarak sınıflandırılırlar.

2.1.1.1.Özel Mallar

Özel mallar, bir ekonomide özel sektör tarafından arz edilen mallar olarak tanımlanmaktadır. Çünkü bu mallarda bedel ödemeyen bireyi malın tüketiminden dışlama durumu söz konusudur. Ayrıca malın tüketiminde rekabetten söz edilebilmekte ve ilave bir kişinin tüketimi diğer bireylerin tüketimden elde edecekleri faydayı etkilemektedir. Ekonomi içerisinde piyasanın bu malları sorunsuz olarak sunması için sunumunun özel sektör tarafından gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Fakat özel sektör sunumunda dahi devlete bazı görevler düşmektedir. İlk olarak piyasanın aksamadan malların üretimi ve sunulması için devletin üstleneceği düzenleyici görevler örnek olarak verilebilir. Vatandaşlar için mülkiyet haklarının tanımlanması, devletin üstlendiği düzenleyici görevlerden sadece biridir. İkinci görev ise devlet, bazı durumlarda bireylerin ya da toplumun tamamını o malın tüketimi konusunda zorlayabilir ya da tam tersi durumda malın tüketimini yasaklaması gibi faaliyetler yürütebilir. Devletin bu gibi yasakladığı ya da tüketimini zorunlu kıldığı mallara erdemli mallar adı verilmektedir.

2.1.1.2.Erdemli mallar(Merit-Demerit Mallar)

Erdemli mallar ilk kez R.Musgrave tarafından ortaya atılmıştır. Musgrave'in tanımına göre erdemli mallar, halkın gereksinim açısından tüketmek zorunda olduğu fakat yeterli bilgi ve eğitimin sağlanmaması sonucunda talebin yetersiz kaldığı mallardır². Dolayısıyla devletin bu hizmetleri zorunlu olarak sunmasının sebebi, toplumun ya da bireylerin bilgisizliğinden ve eğitim eksikliğinden kaynaklı yeterli talebi oluşturmamalarıdır. Bunlar içerdikleri kriterler bakımından özel maldır ve piyasanın yanı sıra devletin de bu malları sunması ya da en azından finanse etmesi

² Murat Pehlivan, "Küresel Kamu Malları ve Finansmanı", (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), 18.

kalkınma aşamasındaki ülkelerde büyük önem arz etmektedir. Dolayısıyla, orta ve az gelişmiş ülkelerde bu malların sunumunda devletin birincil rolü üstlenmesi gerekmektedir. Erdemli mallara Musgrave'in tanımına uygun olarak okullarda çocuklara zorunlu aşı yapılması ve süt dağıtılması örnekleri verilebilir.

Bazı iktisatçılar erdemli mal ve hizmetlere özel sigortacılık faaliyetlerinin de dâhil edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Hizmetlerin talebinin yetersiz oluşu kaynak tahsisinde bir etkinsizlik meydana getirecektir. Bu etkinsizliği gidermenin ise 3 yolu mevcuttur³;

- Devletin, bu hizmetin alınmasını zorunlu kılması,
- Bilgi edinmenin kolaylaştırılması ve üstlenecekleri riskleri, kişilere açık bir biçimde göstermek,
- Fiyatlar üzerinde sübvansiyon yaparak mevcut talebi arttırmak.

Bu konuda farklı devlet rejimlerinde farklı uygulamalar göze çarpmaktadır. Örneğin, liberal devlet modelinde riskler bireylere daha açık bir biçimde gösterilir ve bilgi edinme daha da kolaylaştırılırken, kalkıncı devlet modelinde ise bu hizmetlerin direkt olarak devlet tarafından sunulması söz konusudur.

2.1.1.3.Yarı Kamusal Mallar

Bazı mallar kamu kesimi tarafından üretilseler bile bireyler tarafından ayrı ayrı tüketilebilmektedirler. Yani bölünebilirler ve dolayısıyla da fiyatlandırılabilirler. Bu malların en tipik örnekleri eğitim ve sağlıktır. Günümüzde, tüm dünya ülkelerinde beşeri sermayenin asıl kaynağını eğitim oluşturmakla birlikte, toplumun sağlık düzeyi de beşeri sermayeyi besleyen bir diğer faktördür⁴. Kamusal bir malın özel sektörde sunulabilmesi gibi, özel bir mal da kamu sektöründe sunulabilir. Özel sektör içerisinde sunulan kamusal mallara eğitim ve sağlık hizmetleri örnek olarak verilebilir. Bu hizmetlerde toplumsal faydanın yüksek olmasının, fırsat eşitliğini sağladığı söylenebilir. Kamusal olarak sunulan özel sektör mallarına ise konut hizmetleri örnek olarak verilebilir. Konut, içerdiği kriterlere göre özel mal statüsündedir. Günümüzde bazı ülkelerde devletler, dar gelirli ailelere sübvansiyonlu ya da tamamen ücretsiz olarak konut yardımı faaliyetlerini sürdürmektedirler.

³ Hülya Kirmanoğlu, **Kamu Ekonomisi Analizi**, 4. bs. (İstanbul: Beta Yayınevi, 2009), 122.

⁴ Abdullah Barış, "Kamu Maliyesi Teorisinde Küresel Kamusal Mallar", (Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), 15.

2.1.1.4.Ortak Mallar

Ortak mallar, mülkiyetinin kamuda olduğu, toplumun ve bireylerin ortaklaşa kullandıkları mal ve hizmetleri ifade etmektedir. Ortak kaynaklara, mal tanımlamasından ziyade ortak zenginlikler, ortak havuz kaynakları (common pool resources) demek çok daha doğru olacaktır. G.Hardin 1968 yılında yayınladığı ‘The Tragedy of the Commons’ isimli makalesinde, yasal bir standart getirilmediği sürece kaynakların aşırı tüketilmesinden dolayı özel mülkiyete devredilmesi gerektiğinden bahsetmektedir⁵. Bir bireyin bir birim daha fazla tüketmesi diğer bireylerin o maldan daha az tüketmesine ve elde edecekleri faydanın azalmasına neden olacaktır. Sonuç olarak burada tüketimde rekabetten söz edilebilir. Fakat ortak malları kamusal mal yapan en önemli özellik bedel ödemeyen bireyi o malın kullanımından dışlayamamaktır. Ortak kamusal mallar, tüketimden bireyleri dışlamanın mümkün olmadığı ve tüketimde rekabetin olduğu durumu ifade etmektedir. Bu mallara, göl ve denizlerdeki balık rezervleri, soyu tükenme tehlikesi altında olan canlılar, ormanlar, meralar ve ulusal parklar örnek olarak verilebilir.

Ortak kamusal mülkiyet konusu J.Leach’in, kitabında yer verdiği bir örnekle daha iyi açıklanmaktadır⁶. Leach bu örneğinde, bir göldeki balık rezervlerini ele almaktadır. Balıkçı sayısının b, balık stokunun s ve balık rezervinin y olduğu farz edilsin. Eğer gölden kimse balık tutmazsa balık rezervi sabit kalacaktır. Bahsedilen bu ilişki bir fonksiyon yardımıyla gösterilirse;

$$y = f(s, b)$$

$$\partial y / \partial b > 0$$

$$\partial^2 y / \partial b^2 < 0$$

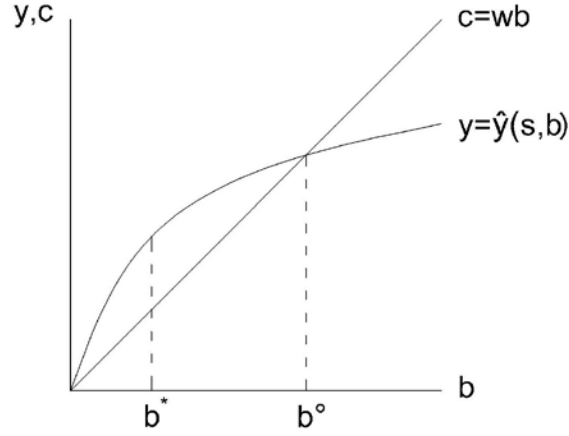
Fonksiyonlardan da görüldüğü gibi birinci türev sıfırdan büyük, ikinci türev ise sıfırdan küçüktür. Birinci ve ikinci türevlerin ifade etmek istediği, balık tutan bireylerin sayısında artış oldukça elde edilen hâsılada da bir artış meydana gelmesi ve bu artışın zaman içerisinde azalan bir seyir izleyecek olduğudur.

Toplam maliyet fonksiyonu yazılmaya çalışılırsa, öncelikle balık tutmanın w kadar bir maliyeti olduğu düşünülmelidir. Bu durumda toplam maliyet fonksiyonu şu şekilde olacaktır:

$$C = w.b$$

⁵ Begüm Özden Fırat, “Maliyeye ‘Müşterekler’den Bakmak”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Dergisi*, s. 522 (2012): 9.

⁶ John Leach, *A Course In Public Economics*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), 123.

Toplam hâsıla ve toplam maliyet eğrisi b^0 noktasında çakışacaktır. Ortalama maliyet, balıkçıların denge noktası haline gelecektir. Bu noktada kar, sıfır değerini alır. Karın maksimum olduğu nokta ise b^* noktasıdır. Eğer b^* noktasından sonra da bireyler balık tutmaya devam ederlerse, net marjinal hasıla düşmeye başlayacaktır. Eğer balık tutulmasına hiçbir sınırlama getirilmezse her birey kendi faydası için daha fazla balık tutmak isteyecek ve bir süre sonra da balık rezervleri azalmaya başlayacaktır⁷.

Ortak kamusal mallarda devletin müdahale etmesi durumunda sıkça rastlanan müdahale biçimi, kullanıma sınırlamalar getiren uygulamalardır. Bu mal ve hizmetlerin kamu mülkiyetinde sunulması devam ettikçe bu tür sınırlamalar getirilmesi kaçınılmaz olacaktır. Günümüz dünyasında bu kaynakların özel kişi ve kurumlara devredilmesi konusu büyük tartışmalara neden olmaktadır. Genel olarak tartışmalara konu olan durum ortak kamusal malların mülkiyetinin özel kişi ve kurumlara devredilmesi halinde, soyu tükenme tehlikesi altında olan hayvanların korunurken, ortak kamusal mülkiyete dâhil olan hayvanların ise soylarının tükenme tehlikesi altında olduğu söylenebilir.

2.1.1.5.Kulüp Malları

Aynı malın tüketimini isteyen bireyler birleşerek bir kulüp oluşturacaklardır. Böylelikle tüketmeyi istedikleri malı daha az maliyetle elde etmiş olacaklardır. Kulüp mallarında tüketimden dışlama durumu söz konusudur. Ayrıca belli bir noktaya kadar elde edilen faydada rekabet söz konusu değildir. Tüketimde dışlama olduğu sürece bu malın devlet tarafından sunumu mümkün olmayacaktır.

⁷ John Leach, *age*, 124.

Kulüp mallarında kalabalıklaşma maliyeti sıfırdır. Hiç bir kulüp üyesi dışarıda kalmamak suretiyle eşit olarak mal ve hizmetten yararlanırlar. Kulüp, hizmet üretimini yapamayacak seviyeye geldiğinde, üye alımını durdurarak optimum seviyeyi yakalamayı amaçlar⁸. Kulüp mallarında, kulüplere üye olmayanların söz konusu malı kullanmaları mümkün değildir. Ayrıca belli bir üye sayısına ulaşıldıktan sonra kulübe yeni üye de kabul edilmeyecektir. Kulüp mallarında hizmetin sunumu iki kritere bağlıdır:

- Hizmetin sunum ölçeği,
- Hizmeti kullanan kişi sayısıdır.

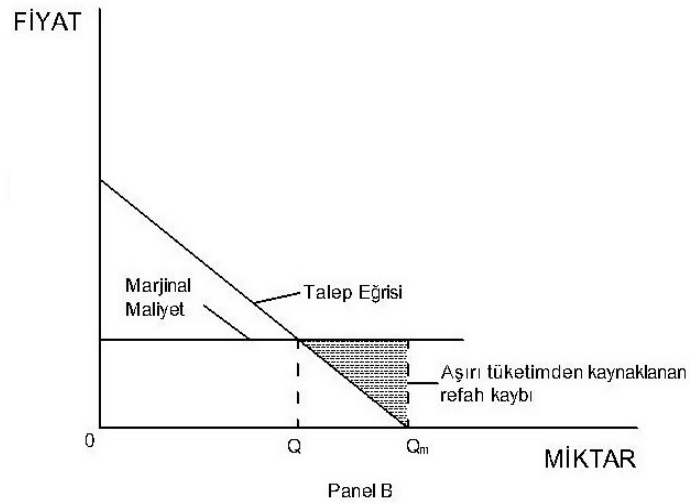
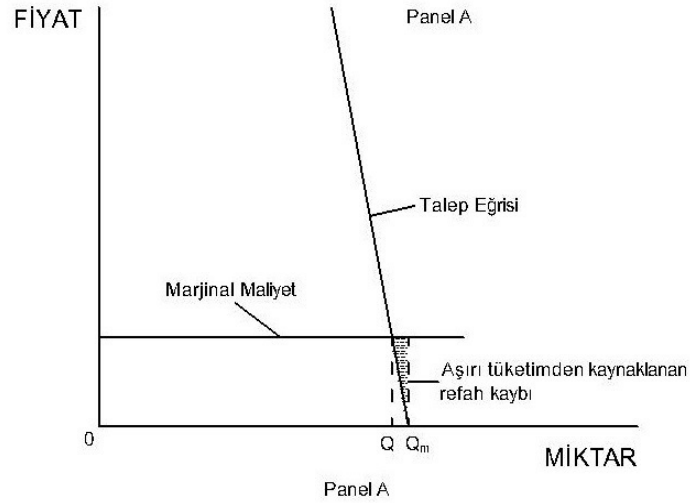
2.1.1.6.Tam Kamusal Mallar

Tam kamusal mallarda tüketimden dışlama söz konusu değildir ve malın tüketiminde rekabet yoktur. Tam kamusal malların özellikleri sırasıyla bedavacılığı meydana getirmesi, kamusal finansmana gerek duyulması, özelliklerinin teknolojiye bağlı olarak değişkenlik göstermesi ve taleplerin siyasal mekanizma ile belirlenmesi olarak sıralanabilmektedir.

Aşağıda malı bedelsiz arz etmeye ilişkin sapmalara bir örnek verilmiştir⁹. Su gibi bazı mallarda, malı marjinal maliyetine arz etmektense bedava sunmak nispi olarak b kadar küçük bir tüketime neden olmaktadır. Yani yaygın bir aşırı tüketim meydana gelmektedir.

⁸ Mehmet Fatih Aslantaş, “Bölgesel Kamusal Mallar ve Bölgesel Kalkınma Bankaları(Asya Kalkınma Bankası Örneği)”, (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011), 11.

⁹ Joseph Eugene Stiglitz, **Economics Of The Public Sector**, 3.bs, (Norton & Company Incorporated, 2000), 161.

Kamusal olarak arz edilen özel malların tüketiminin denetlenmesi için düzgün işleyen bir yöntemin kullanılması gerekmektedir. Tayın sistemi, malın tüketimini sınırlayan ve en iyi işleyen yöntemlerden biridir. Herkesin kullanabildiği kamu mallarını tayınlamak için izlenen yol, aynı maldan herkese eşit miktarda arz etmektir. Bu, özel malların kamusal arzının başlıca dezavantajıdır. Şekilde iki farklı bireyin talep eğrileri görülmektedir. Mal özel kesim tarafından arz edilirse, düşük talep sahibi olan Birey 2, daha küçük miktar olan Q_2 'yi tüketecektir. Yüksek talep sahibi Birey 1 ise Q_1 miktarını tüketecektir. Devlet ise bu iki bireye arada bir yere denk gelen Q^* tüketim oranını arz etmek isteyecektir. Yüksek talep sahibi birey daha az tüketecek ve ödemeye istekli olduğu marjinal tutar, üretimin marjinal maliyetini aşacaktır. Düşük talep sahibi

bireyin ödemeye istekli olduğu marjinal tutar ise etkin düzeyin altında tüketilmekte, aynı zamanda marjinal maliyetin altında kalmaktadır¹⁰.

2.1.2.Kamusal Malların Özellikleri

Mal iktisadi hayatta, üretilmesi için kaynak girdilerinin kullanıldığı bir değer olarak tanımlanmaktadır. Tarlada ekilen ürünler pazarlarda alıcı ile karşı karşıya getirilmediği sürece mal değildir. P.Samuelson'un 1954 senesinde yayınlanan makalesinden beri malların özel mal mı yoksa kamu malı olarak mı adlandırılacağı bazı kriterler yardımı ile açıklanmaktadır. Bu kriterlerin bazıları talep yönlü iken bazıları ise arz yönlüdür¹¹.

Talebe ilişkin kriterlerin amacı, o malın faydasından yalnızca o malı tüketen kişinin mi faydalandığı yoksa diğer bireylere de yayıldığı mı sorusunu anlamaya çalışmaktır. Eğer bir malın faydasından, sadece o malı tüketen birey yararlanabiliyorsa burada özel maldan söz edilmektedir. Fakat bir malı birden fazla birey tüketiyor ve faydasından yararlanıyor ise burada kamusal maldan bahsedilmektedir. Unutulmaması gereken şey ise kamu malının diğer bireyler tarafından eş anlı olarak tüketildiğinin bilinmesidir. Samuelson bu özelliği 'Bağlı Tüketim(Joint Consumption)' olarak tanımlamıştır¹². Yani kısaca fayda topluma belli bir oranda yansiyorsa burada kamusal maldan söz edilebilir. Dışsallığın topluma yansıma biçimi de pozitif dışsallık biçiminde olacaktır.

Arz yanlı kriterler ise, tüketimden yoksun bırakmanın ve tüketimde o toplum için herhangi bir rekabetin olmamasıdır. Eğer bir malda bedel ödemeyen tüketimden dışlanabiliyorsa o mal özel maldır ve o malın sunumunu kamudan ziyade özel kesim üstlenmektedir. Tam tersi bir durum için düşünülürse, yani bedel ödemeyen tüketimden dışlanamıyorsa, bu durumda o mal kamu malıdır ve kamu kesimi tarafından üretiliyor demektir. Fakat bir malın bedel ödemeyeni dışlayamaması, o malın tam kamu malı olduğu anlamına gelmeyebilir. Tam kamu malı olması için aynı zamanda tüketimde rekabetin olmaması gerekmektedir. Yani tüketimde rekabet olmaması, fazladan bir bireyin tüketime katılmasının, toplumdaki diğer bireylerin o malın

¹⁰ Joseph Eugene Stiglitz, **age**, 162.

¹¹ Begüm Özden Fırat, **age**, 3.

¹² Hülya Kirmanoğlu, **age**, 118.

tüketiminden elde ettikleri faydayı azaltmaması demektir. Tabloda kamusal malların özellikleri görülmektedir¹³.

	Rekabet Vardır	Rekabet Yoktur
Dışlanabilir	Tam Özel Mallar	Yarı Kamusal Mallar veya Kulüp Mallar • Ulus üstü parklar • INTELSAT • Kanallar, Su Yolları • Uluslar arası Uzak İstasyonu • Füze Savunma Sistemleri(Dışlama Az Olsa Da Vardır)
Dışlanamaz	Ortak Mallar • Asit Yağmurlarının Azaltılması • Okyanus Balıkçılığı • Organize Suçların Azaltılması • Zararlı Haşerelerin Kontrol Edilmesi	Tam Kamusal Mallar • Küresel Isınmanın Engellenmesi • Temel Araştırmalar • Bulaşıcı Hastalıkların Yayılmasının Önlenmesi • Ozon Tabakasını Korumak • Bazı Bilimsel Keşifler ve Bilgi

Tablo 2: Zülküf Ayrangöl, Küresel Kamusal Mallar ve Su Hakkı, (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012), 49.

Kamusal mallarda belirleyici nitelikte olan özellikler aşağıdaki gibi sıralanabilmektedir;

- 2.1.1. Kolektif Tüketim
- 2.1.2. Talebinin Siyasal Mekanizma İle Belirlenmesi
- 2.1.3. Bölünmezlik
- 2.1.4. Tüketimden Dışlayamama ve Bedavacılık
- 2.1.5. Tüketimde Rekabet Olmaması
- 2.1.6. Kamusal Finansman Gerektirmesi
- 2.1.7. Dışsal Ekonomiler

¹³ Zülküf Ayrangöl, “Küresel Kamusal Mallar ve Su Hakkı”, (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012), 49.

2.1.8. Talebin Zorunlu Olması

2.1.9. Teknolojiye Bağlı Olması

2.1.2.1.Kolektif Tüketim

Kolektif tüketim, tek bir maldan birden fazla bireyin tüketmesi ve fayda elde etmesi anlamına gelmektedir. Savunma, diplomasi, hava kirliliğinin önlenmesi, parklar, tiyatro ve spor gösterimleri türünden mal ve hizmetler kolektif, yani ortak tüketime örnek olarak verilebilir. Kısaca bireyler bu tür mal ve hizmetlerden ortaklaşa ya da toplumsal bir biçimde yararlanmaktadırlar. Özel mallarda ise bu mallar, toplum tarafından ortak bir biçimde değil, bireysel olarak tüketilmektedir. Bir bireyin bu mallardan tüketmesi diğer bireylerin tüketimini engellemez. Böylelikle bir malın A bireyi tarafından tüketilmesi, B bireyin tüketimini ve bu tüketimden elde edeceği faydayı etkilememektedir. Kamusal mallarda ise A bireyin kamusal malı tüketmesi B bireyin tüketeceği malı ve faydayı belli bir kapasite noktasından sonra etkilemektedir. Bu duruma bir örnek vermek gerekirse, bir ülkedeki tifo aşısı A bireyini korurken, aynı zamanda başka bir ülkedeki B bireyini de hastalıklardan koruyacaktır¹⁴.

2.1.2.2.Talebinin Siyasal Mekanizma İle Belirlenmesi

Ekonomideki özel malların ne oranda arz edileceği üreticiler ve tüketicilerin arz ve talepleriyle birlikte belirlenmektedir. Fakat bu durum kamu malları için çok daha farklı bir şekilde işlemektedir. Kamu mallarında fiyat mekanizmasının işlememesi sebebiyle, ne miktarda üretim yapılacağı siyasal mekanizma yardımıyla belirlenmektedir. Kamu mallarının sunumu kamu harcaması olarak siyasal mekanizmadaki organlarla sağlanmaktadır. Bu malların iktisadi etkinliğe göre sunulup sunulmadığını öğrenmek, özel mallardakinden oldukça farklıdır. Özel mallarda iktisadi etkinliği incelemek için piyasadaki arz ve talep incelenmektedir. Talep ya da arz fazlası olması durumunda, bu mallarda optimum dengeye ulaşılmış sayılmaz. Kamusal mallarda ise talep siyasal süreçte oylama yoluyla belirlenir. Dolayısıyla talep tam olarak doğru bir biçimde piyasalara yansıtılmış olur. Arz tarafından ise doğru sunumun yapılması iç denetim mekanizmaları aracılığıyla gerçekleşmektedir.

¹⁴ Zülküf Ayrangöl, **age**, 28.

Siyasal talebin niteliği, siyasal rejimle yakından alakalıdır. Demokratik parlamenter sistemlerde bireyler bazı kamusal mallara olan taleplerini belirli araçlarla ifade etmektedirler. Bu duruma bir örnek vermek gerekirse, referandum tekniği kullanılarak bireylerin kamusal mal talepleri ve tercihleri belirlenir ve buna bağlı olarak da kamusal arz gerçekleştirilir. Ya da bireyler seçtikleri milletvekilleri aracılığıyla kamusal mal taleplerini temin ediyor olabilirler. Günümüzde sivil toplum kuruluşlarının gelişmesi ile birlikte bireyler talep ve tercihlerini bu kuruluşlar aracılığıyla arz edenlere bildirmektedirler. Sonuç olarak günümüzde kamusal mallara olan talep ve tercihlerin arz edenlere aktarılmasında siyasal aktörlerin yerini, sivil toplum kuruluşlarının aldığı söylenebilir¹⁵.

2.1.2.3.Bölünmezlik

Kamusal malların en önemli özelliklerinden biri de şüphesiz ki faydasının bölünemez olmasıdır. Aslında bu tür mal ve hizmetlerde hangi bireyin ne kadar fayda elde ettiğini tespit etmek o kadar da mümkün değildir. Toplumdaki bireyler bu malları ortaklaşa tüketmektedirler ve elde ettikleri faydalar birbirlerinden çok da bağımsız değildir. Her bir bireyin bölünmezlik özelliği sayesinde kamusal maldan ortalama eşit bir biçimde fayda sağladığı söylenebilir. Özel mallarda ise durum çok daha farklıdır. Özel mallar bireyler tarafından farklı biçimlerde talep edilip tüketilir ve farklı faydalar elde edilir. Çünkü özel mallar bölünebilir özellik sergilemektedirler. Örneğin, savunma hizmeti bireylere bölünemez. Savunma hizmeti sağlandığı zaman ülkedeki tüm bireylerin faydalanması amaçlanmaktadır.

2.1.2.4.Tüketimden Dışlayamama ve Bedavacılık

Tüketimden dışlama kısaca malın bedelini ödemeyen bireyin o malın kullanımından mahrum bırakılması olarak tanımlanmaktadır. Kamu mallarında dışlama gerçekleşmemektedir. Çünkü kamu malı bir kez piyasaya sürüldükten sonra her birey eş anlı olmak üzere eşit biçimde o maldan fayda sağlar ve bedel ödemeyen kimsenin o malın kullanımından mahrum bırakılması gibi bir durum söz konusu olmamaktadır. Bu durumda bedel ödemedi de kamu malının kullanımından yararlanacağını bilen birey, o malın değerini ödemek istemez. Dolayısıyla toplumda bedavacılık sorunu ortaya çıkmaktadır. Sonuçta kamu malından elde edecekleri

¹⁵ Zülküf Ayrangöl, **age**, 25.

faydaya karşın bireylerin ödemeye razı olacakları bedel, o malın marjinal maliyetinin altında kalacağı için, söz konusu kamu malı üretilemez. Örneğin, sokak lambaları topluma arz edildiği andan itibaren bireylere eşit biçimde yararlanma olanağı sunmaktadır. Ama bireylerin ödedikleri bedel açısından bakılırsa farklılıklar görülebilir ya da bedavacılık sorununa rastlanabilir. Dolayısıyla akla gelen ilk soru, ‘Bu hizmetin özel sektör tarafından sunulması mümkün müdür?’ olacaktır. Bu hizmetin fiyatlandırılmamasından dolayı ve hizmeti kullanmak için bir bedel ödemenin zorunlu olmaması sebebi ile hizmeti özel sektör sunamamaktadır.

Kamu mallarında bedel ödemeyen bireylerin tüketimden mahrum bırakılmaması durumunda bedavacılık sorunu ortaya çıkacaktır. Kamusal mallarda olduğu gibi ‘Yararlanan yararlandığı ölçüde öder.’ prensibi burada geçerli olmayacaktır¹⁶. Bu mallar piyasaya bir kez sunulduğu zaman bedel ödemeyenler de yararlanabilmektedirler. Bu durumda ödemeye razı olunan fiyat oldukça düşük düzeylere çekilmiş olunmaktadır. Sonuç olarak da bu kamu malı hiç üretilmez ya da üretilse bile söz konusu düzeyin oldukça altında üretilir. Bedavacılık sorunu oyun teorisindeki mahkûmlar çıkmazı ile iyi bir biçimde açıklanmaktadır. Mahkûmlar çıkmazı örneği, iki suçlunun suçlarını itiraf etme ya da inkâr etme üzerine kurulu bir strateji kümesini ifade etmektedir. Bir suçlunun suçunu itiraf etmesi sonucunda, adalete yapmış olduğu yardımdan dolayı suçu affedilip serbest bırakılacak, inkâr eden ise hapse mahkûm edilecektir.

2.1.2.5.Tüketimde Rekabet Olmaması

Bir bireyin tüketimiyle elde ettiği faydanın, diğer bir bireyin faydasını azaltmaması durumudur. Kamu mallarında ise bu durum bir bireyin belli orandaki bir düzeye kadar ki tüketimi diğer bireylerin tüketimden elde edecekleri faydayı etkilemez. Bu kapasite düzeyinden sonra toplumda fazladan bir kişi tüketime dâhil olursa, önceki tüketicilerin elde edecekleri fayda etkilenmektedir. Bu durumda devlet iki çözüm yolu belirleyebilir;

- talebi düşürmek,
- kapasiteyi arttırmak.

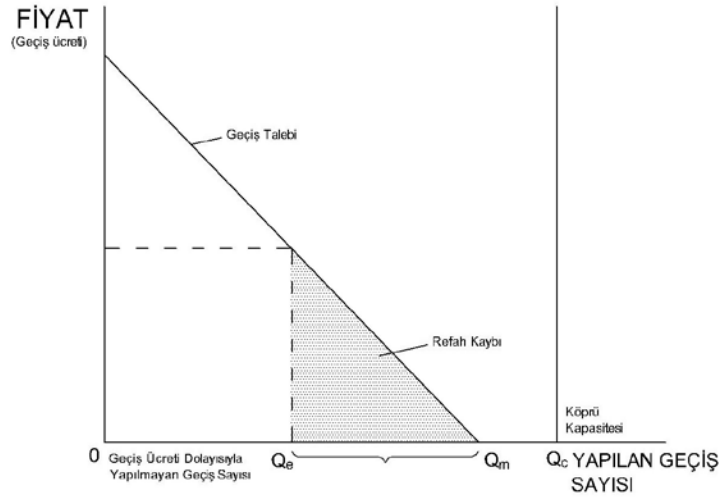
¹⁶ Zülküf Ayrangöl, **age**, 27.

2.1.2.6.Kamusal Finansman Gerektirmesi

Kamusal malların finansmanı, özel malların finansmanı gibi özel finansman ya da kullananın bedel ödemesi gibi yöntemlerle gerçekleşmemektedir. Kamusal malların finansmanında, devlet genellikle vergileme yoluyla finansmana başvurmaktadır.

Kamusal malların finansmanının zorunlu olmasının sebebi, hiçbir bireyi tüketimden dışlayamamaktan kaynaklanmaktadır. Kamusal mallar bu özelliğini yitirirse, rekabetin olmaması özelliği sürse bile, bu mallara belli sınıflandırmalarla fiyatlandırma yapılabilir. Buna örnek olarak köprü ve otoyol girişlerine gişe konarak fiyatlandırmaya gidilmesi verilebilir. Fakat unutmamak gerekir ki kamusal mallarda, kamusal finansman zorunlu bir durumdur.

Köprünün kapasitesi yeterince büyük değilse aşırı kullanımı önlemek için girişlerde geçiş ücreti koymak gerekmektedir. Geçiş ücreti konması sonucu meydana gelen refah kaybı şeklindeki taralı alan kadar olmaktadır¹⁷.

Özel bir firma köprüyü inşa edip bu köprüye her bir geçiş için geçiş ücreti koyabilir ve hatta bu geçiş ücreti, köprünün yapım maliyetinden çok daha yüksek olabilir. Fakat geçiş ücreti konduğunda köprünün daha fazla kişi tarafından kullanımının oranı düşecektir. Dolayısıyla faydaları sosyal maliyeti aşan geçişler yapılmayacaktır. Taralı alan bu durumdaki refah kaybını ifade etmektedir. Refah kaybına aynı zamanda etkinlik kaybı da denebilir. Köprü geçişi için p kadar bir fiyat konduğu farz edilsin. Bu durumda Q_e kadar yolcu köprüden geçiş yapacaktır. Geçiş ücretinin olmaması durumunda ise Q_m kadar yolcu köprüden geçiş yapacaktır. O halde

¹⁷ Joseph Eugene Stiglitz, **age**, 156.

geçiş ücreti konması sonucunda, $Q_m - Q_e$ kadar yolcu sayısında azalma meydana gelecektir. Yapılmayan her geçişin ortalama refah kaybı $p/2$, toplam refah kaybı ise $p(Q_m - Q_e)/2$ olacaktır. Bu da şekildeki taralı alanı ifade etmektedir. Taralı alan kısaca, marjinal sunum maliyetleri olmayan malların, bedava arz edilmesi gerektiği anlamına gelmektedir. Fakat bazı zamanlarda bedava arzlara rağmen bireylerin ödemesi gereken ufak maliyetler olabilir, bunlara kullanım maliyetleri de denmektedir.

2.1.2.7.Dışsal Ekonomiler

Dışsal ekonomiler kavramı ilk kez Cambridge Okulunun kurucusu Alfred Marshall tarafından ortaya atılmıştır. Kamusal mallara, dışsal ekonomilerin bir durumudur da denebilir. Bu dışsal ekonomiler pozitif ve negatif dışsal ekonomiler olarak ortaya çıkmaktadır. Dışsallığın, özel ve kamusal malların talebi ve hizmetleri doğrultusunda üçüncü kişilerin refahını etkileyen bir durum olduğu söylenebilir¹⁸. Dışsal ekonomiler, kamusal malların sunumunun kamu kesimi mi yoksa özel kesim tarafından mı sağlanacağına karar verilmesi açısından önem taşımaktadır. Pozitif dışsallığın olduğu durumda kamusal malların, özel kesim tarafından sunulamaması, kamu kesimi tarafından sunulmasını zorunlu kılmaktadır. Negatif dışsallığın olduğu durumda ise özel kesimin bu hizmeti sunması karşılığında toplumdan ek maliyet getirisi talep edilmektedir. Elbette bu durumda da kamu ekonomisine ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

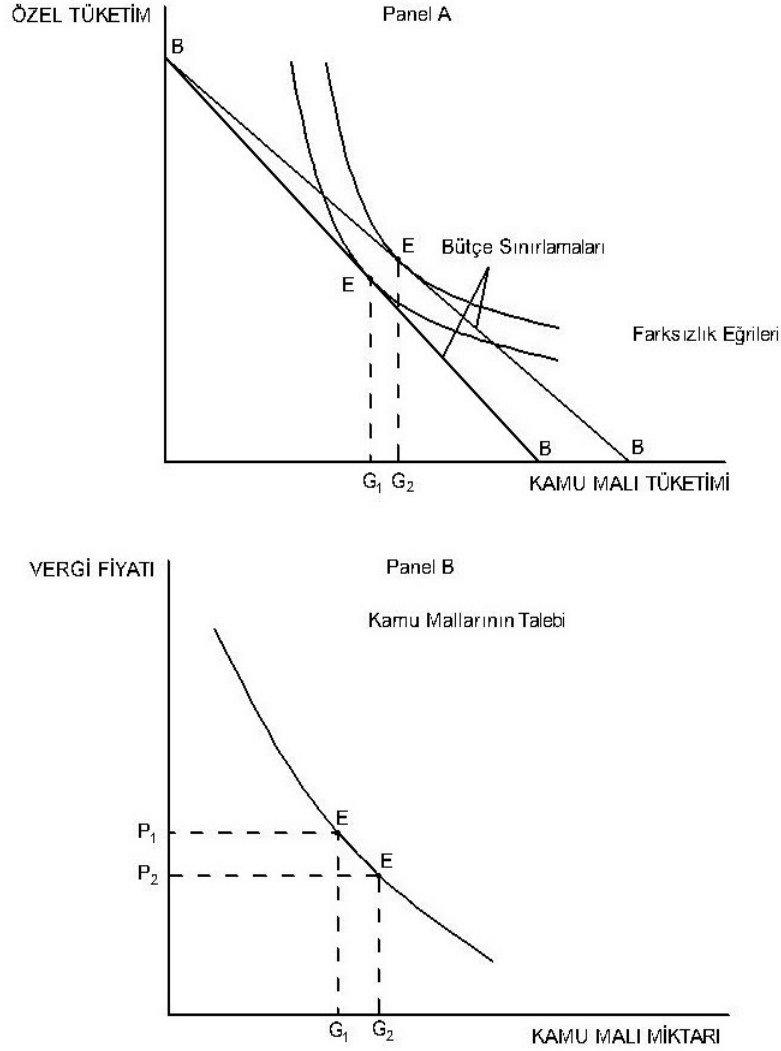
Kamu kesimi, sosyal maliyetlerin vergileme yoluyla toplanması konusunda özel kesime yardımcı olmaktadır. Hatta bazı durumlarda bu mal ve hizmetlerin üretiminin kamu sektörüne bırakılması söz konusu olabilmektedir. Dışsallık konusunda verilebilecek en güzel örnekler eğitim ve sağlıktır. Örneğin, bireyler eğitim hizmetleri sayesinde daha iyi bir sosyal statüye sahip olabilmektedirler. Toplumun da eğitim seviyesinin artması, ülke kalkınması için itici bir güç oluşturacaktır. Eğitim aynı zamanda ülke içerisinde önemli bir beşeri sermaye de yaratmaktadır. Eğitim seviyesinin artmasından dolayı toplumsal kültür düzeyinin artmasıyla, toplumda duyarlılığın artması ve huzursuzlukların azalması sağlanmaktadır¹⁹.

¹⁸ Bruce Robbins, **Upward Mobility and the Common Good Toward a Literary History of the Welfare State**, 2. bs (New Jersey: Princeton University Press, 2007), 77-92.

¹⁹ Zülküf Ayrangöl, **age**, 29.

2.1.2.8. Talebin Zorunlu Olması

Kamu malları konusunda harcamalar arttıkça, bireylerin ödeyecekleri vergilerde de bir artış meydana gelmektedir. Zorunlu askerlik hizmeti, zorunlu ilköğretim, nüfus cüzdanı ve sürücü ehliyetinin alınması, talebin zorunlu olmasına örnek olarak verilebilir. Kamusal malların bu özelliği iktisat literatüründe ‘forced rider’ olarak bilinmektedir. Bu durum özel mallarda ise tüketici ve üretici açısından tüketim ve üretimde özgürlüğü esas almaktadır²⁰.

²⁰ Zülküf Ayrançöl, *age*, 33.

Şekilde kamu malları talebinin vergi oranı ile ilişkisi açıklanmıştır²¹. Bireyin mal talebi için ödeyeceği fiyat p olsun. Dolayısıyla bireyin harcayacağı toplam miktar yani bütçe sınırlaması şu şekilde olacaktır:

$$Y = C + pG$$

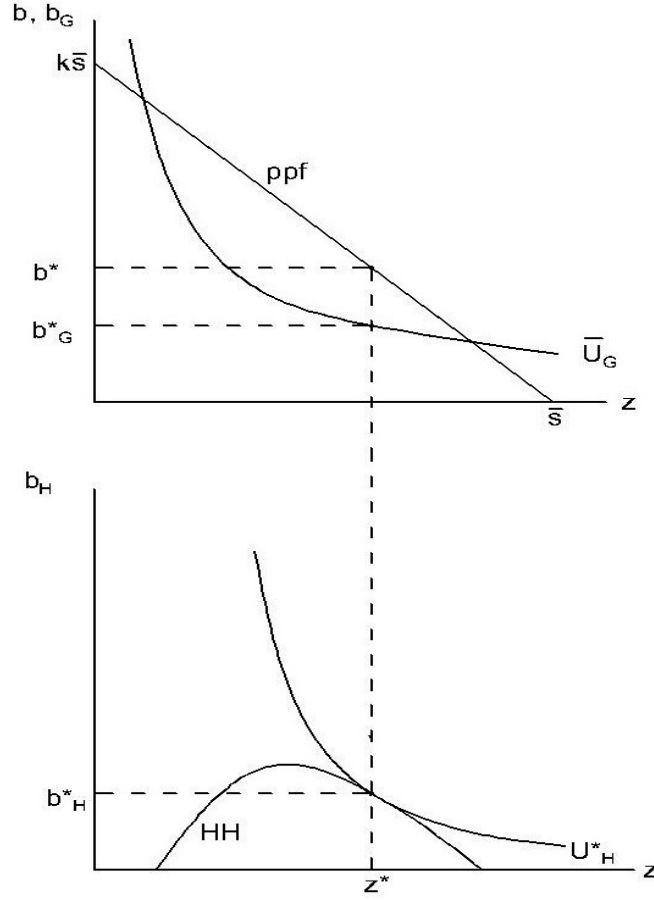
C , kişinin özel mal tüketimini ifade etmektedir. G arz edilen toplam kamu malı miktarını, Y ise bireyin gelirini ifade etmektedir. Bütçe sınırlaması Y ve p sabit olmak üzere, satın alınabilecek mal bileşimlerini (kamu ve özel malları) göstermektedir. Bireyin kamu mallarından 1 birim daha fazla almak için vazgeçmeye hazır olduğu özel mal miktarı, onun marjinal ikame haddidir. Daha fazla kamu malı alındıkça özel mal miktarı azalmaktadır. Yani bireyin azalan marjinal ikame haddine sahip olduğu söylenebilir. Birey daha fazla kamu malı, daha az özel mal tükettikçe farksızlık eğrisi daha düz hale gelecektir. E noktası bireyin en yüksek fayda düzeyidir. Vergi fiyatını düşürdükçe bütçe sınırlaması kayacak, bireyin en çok tercih ettiği nokta E' düzeyine gelecektir. Bu durumda bireyin kamu malı talebi de artacaktır.

Bireyin en çok tercih ettiği harcama düzeyi farksızlık eğrisi ile bütçe sınırlamasının teğet noktasıdır. Vergi fiyatı azalınca bütçe sınırlaması BB' den BB 'ne kayacaktır.

2.1.2.9.Teknolojiye Bağlı Olması

Kamu malları, içerdikleri özellik bakımından teknolojiye bağlı olmaları nedeniyle zaman içerisinde kamusal mal olma özelliklerini yitirebilirler. Tüketimden dışlayamama durumu doğrudan teknolojiye bağlı olarak değişebilmektedir. Bir malın bireyler tarafından hiçbir bedel ödenmeden kullanımını engelleyen teknolojik gelişmelerin artması durumunda, o kamusal malın özel sektör tarafından sunulması mümkün olabilir. Fakat bazı durumlarda teknolojik gelişmeler sadece tüketimden mahrum bırakılmayı etkilememektedir. Aynı zamanda rekabetin olmaması kriterini de ortadan kaldırmaktadır. Örneğin, bilgisayar programlarına internet aracılığıyla kolaylıkla ulaşılabilmesi ve kopyalanabilir olması bu özelliğe örnek olarak verilebilir. Bu malları kullananların sayısı arttıkça mevcut kullanıcıların faydalarında herhangi bir azalma meydana gelmemektedir.

²¹ Joseph Eugene Stiglitz, **age**, 167.

Şekilde de görüldüğü gibi sosyal optimumun sağlanması için kapasite noktasına kadar fiyatlandırma yapmak gerekmektedir²². Kapasite noktasından sonra ise kamusal malların fiyatlandırma kriterleri kullanılmalıdır. Gizem ve Hakan’dan oluşan 2 kişilik bir ekonomi olduğu varsayalım. Bireyler, özel ve kamu malı tüketimlerinden belirli faydalar elde etmektedirler. Bireylerin fayda fonksiyonları aşağıdaki gibi olsun;

$$U_G = U_G(z, b_G)$$

$$U_H = U_H(z, b_H)$$

Gizem ve Hakan’ın somun başına tüketecekleri ekmek miktarları b_G ve b_H ’dir. Z ise kamusal mal olan dönüm başına park alanını ifade etmektedir. Park dışlanamaz bir kamu malıdır. Bu sebeple Gizem ve Hakan, park kullanımından aynı miktarda fayda elde etmektedirler. Fayda fonksiyonunun konkav ve artan olduğu şekilden görülmektedir. Tüketim malı 0’a yaklaştığı zaman marjinal fayda artmaktadır. Ekonomi, bireylere s' arazi miktarı kadar gelir bağışı

²² John Leach, **age**, 158.

yapabilir. Her dönüm arazinin kullanımı için herhangi bir sınırlandırma yoktur. Araziler tarla ya da park alanı olarak da kullanılabilir. Ekonomi, k kadar somun ekmek yetiştirebilmek için bir dönüm arazi tahsis etmektedir. Ekonominin üretim için olası sınırı(ppf);

$b = k (s - z)$ olacaktır.

Ekmek üretiminin toplam miktarı b 'dir. Ekonomideki ekmek üretiminin tamamı Gizem ve Hakan tarafından tüketildiği bilinmektedir. O halde toplam tüketilen ekmek miktarı;

$b = b_G + b_H$ olacaktır. Böylece, her tahsis edilen üçlü şu şekilde ifade edilebilir; (b_G, b_H, z).

Sonuç olarak, bu çıkarsamalar kamu ve özel mallar tüketiminde, Pareto optimum noktaya ulaşım ulaşılmadığını anlamada yardımcı olmaktadır.

2.2.Küresel Kamusal Mallar Teorisi

İnsanlığın geleceğini tehdit eden bazı çevresel sorunlara karşı ulusal düzeyde alınacak önlemler çoğu zaman yetersiz kalmaktadır. Bunun için küreselleşen dünyada koruyucu yöntemlerin uluslararası özellik taşıması gerekmektedir. Dolayısıyla ülke sınırlarını aşarak küresel nitelikteki çevre sorunlarının çözümünde, küresel politikaların uygulanması gerekmektedir. Fakat küresel sorunların çözümünde ulusal kapasite yeterli seviyede gerçekleşmemektedir. Bu sebeple uluslararası kuruluşların uyguladıkları politika ve yöntemlerin daha etkin olduğu söylenebilir²³.

Sanayileşme, büyüme ve kalkınma faaliyetleri insanların yaşadıkları dünya üzerinde ileri seviyede çevresel kirliliğe yol açmaktadır. Problemin ciddiyetini fark eden ülkeler kalıcı çözüm yolları aramaya başlamışlardır. Başta yerel ölçekte gerçekleşen çevresel sorunlar, ilerleyen zamanlarda küresel boyutlar kazanmaya başlamış ve tüm dünya vatandaşlarını ilgilendiren bir hal almıştır. Çözümü ise küresel işbirliği ile sağlanmaktadır. Küresel çevre sorunlarının son yıllardaki çözümünde küresel mallar kavramı çok sık kullanılmaktadır. Küresel kamusal mallar, çevrenin iki temel özelliğini kapsamaktadır. Bunlardan ilki çevrenin kamusal boyutu, diğeri ise çevrenin küresel olma özelliğidir.

Küresel kamusal mallar kavramı ilk kez Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından hazırlanan bir çalışma ile gündeme gelmiştir. Faydası insanlardan ülkelere ve gelecek nesillere kadar ulaşan ve evrensel nitelik taşıyan mallara küresel kamusal mallar denmektedir²⁴.

²³ Hakan Altınay, Gökem Aydemir, Burcu Baran, Cansu Ekmekçioğlu, “Küresel Kamu Malları Olarak Küresel Normlar”, **İktisat ve Toplum Dergisi**, c. 3, s. 31-32 (2013): 61.

²⁴ Inge Kaul, Isabelle Grunberg, Marc A. Stern, **Global Public Goods**, (Oxford: Oxford University Press, 1999), 71.

Küresel kamusal malların iki temel özelliği tüketimde rekabetin ve dışlamanın olmamasıdır. Diğer bir önemli özelliği ise faydasının dünyadaki tüm ülkelere yayılmasıdır.

Küresel kamusal mallar yayılma alanlarına göre yerel, ulusal, bölgesel ve küresel çerçevede ele alınmaktadır. Küresel kamusal mallarda çoğu zaman faydadan çok zarar kavramı üzerinde durulmaktadır. Salgın hastalıklar, küresel ısınma, uluslararası terör, çölleşme, finansal istikrarsızlıklar ve asit yağmurları en belirgin küresel kamusal mallara örnek olarak verilebilir.

2.2.1.Küreselleşme ve Küresel Kamusal Mallar İlişkisi

Küreselleşmenin tipik göstergeleri olan teknolojik gelişmeler, serbestleşme ile artan finansal akımlar ve dünya ticaretinin büyümesi gibi faktörler küresel boyutta negatif dışsallıkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır²⁵.

Ulaşım olanaklarının gelişmesi nedeniyle insanların ve malların mobil hale gelmesi, salgın hastalıkların ülkeler arasında kolaylıkla yayılmasına ortam hazırlamıştır. Tüm bu olumsuz dışsallıklara karşı geliştirilen faaliyetler, küresel kamusal mallar dâhilinde değerlendirilmektedir²⁶. Buna karşın küresel boyutlardaki pozitif dışsallıklar yayan faaliyetler desteklenip, faydalarının tüm dünya ülkelerine yayılması amaçlanmaktadır. Örneğin, artan teknoloji sayesinde bilgi ve teknolojinin tüm dünya insanlarına daha ucuza ulaştırılması bu türden bir küresel mal örneğidir²⁷.

2.2.2.Küresel Kamusal Malların Sınıflandırılması

Küresel kamusal mallar geleneksel ve sonradan ortaya çıkan küresel kamusal mallar sınıflandırması, sektörel(fonksiyonel) sınıflandırma, oluşan faydanın türüne göre sınıflandırma, kamusalılık derecesine göre ve faydanın yayılma alanına göre sınıflandırma şeklinde ayrılmaktadır.

²⁵ Inge Kaul, Isabelle Grunberg, Marc A. Stern, **age**, 75.

²⁶ Arman Zafer Yalçın, “Küresel Çevre Politikalarının Küresel Kamusal Mallar Perspektifinden Değerlendirilmesi”, **Bahkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, c. 12, s. 21 (2009): 288.

²⁷ Todd Sandler, Daniel G. Arce, **Pure Public Goods Persus Commons: Benefit-Cost Duality**, (California: University of Southern California Press, 2002), 21.

2.2.2.1.Geleneksel ve Sonradan Ortaya Çıkan Küresel Kamusal Mallar Ayırımı

Geleneksel küresel kamusal mallar iki kısma ayrılabilir. Bunlardan ilki ozon tabakası, atmosfer, açık denizler gibi ortak malları, ikincisi ise uluslararası ekonomik faaliyetin artması ile ortaya çıkan sivil havacılık, gemicilik, posta hizmetleri ve telekomünikasyon gibi anlaşmaları kapsamaktadır.

Küreselleşme ile yeni tür küresel kamusal mallar ortaya çıkmaktadır. Elbette bu durum, sınırların ortadan kalkması ve politika yakınsaması ile oluşmaktadır²⁸. Bu tür yeni küresel kamusal mallara sağlık, hava, finansal istikrar, etkin yönetim ve temiz hava gibi konularla alakalı olan kamusal mallar da örnek olarak verilebilmektedir²⁹.

Yeni küresel kamusal malların ortaya çıkmasında bazı önemli faktörlerin varlığından söz edilmektedir. Bunlardan ilki ülkelerin dışa açıklık derecesidir. Dışa açık olma, rekabetçi devalüasyon ve riskli tüketici davranışı gibi küresel kamusal zararların uluslararası yayılımını kolaylaştıracaktır. İkinci faktör ise, artan küresel sistematik risklerdir. Bu risklere örnek olarak uluslararası finansal piyasalardaki belirsizlik riski, küresel iklim riski ya da siyasi kriz riskleri verilebilmektedir. Üçüncü ve son faktör ise devlet dışı aktörlerin gücünün artmasıdır. Başta çok uluslu şirketler olmak üzere sivil toplum kuruluşlarının gücünün dönemler boyunca giderek artması bu duruma örnek olarak verilebilir.

2.2.2.2.Sektörel(fonksiyonel) Sınıflandırma

Şekilde de görüldüğü gibi sektörel sınıflandırmaya göre küresel kamusal mallar çevre, barış, güvenlik, sağlık, bilgi ve yönetim olarak beş farklı gruba ayrılmaktadır.

²⁸ Arman Zafer Yalçın, **age**, 300.

²⁹ Ali Akdemir, Mehmet Şahin, “Küresel Kamusal Malların Üretim ve Yönetim Dinamikleri Bağlamında Sınıflandırılması”, **Maliye Dergisi**, s. 150, (2006): 6.

Kamu Mali İlgili Sektör	Çekirdek Faaliyet	Tamamlayıcı Faaliyet	
		Üretim	Tüketim
Çevre Küresel-Ulusal Düzy	Emisyon Miktarının Azaltılması, Doğal Kaynakları Koruma	Araştırma Faaliyetleri, Tarımsal Destekler	Yoksulluğun azaltılması
Sağlık Küresel-Ulusal Düzy	Bulaşıcı Hastalıkları Yok Etme, Koruyucu Sağlık Hizmetleri	Hastalıkların Araştırılması, Sağlık Sistemi	Sağlık tesisleri
Bilgi Küresel-Ulusal Düzy	Araştırma Merkezleri, Eğitim Hizmeti	İnternet Hizmetleri, Evrensel Eğitim	Küresel Ağlar, Okullar
Barış/Güvenlik Küresel-Ulusal Düzy	Çatışmaların Önlenmesi, Suçun Azaltılması	Barışı koruma, BM güvenlik Konseyi, Politika Oluşturma	Yoksulluğun Azaltılması
Yönetişim Küresel-Ulusal Düzy	Küresel Kurumlar, İyi Yönetişim	Araştırma, Devlet Kapasitesi	Finansal İstikrar, Eşitlik

Tablo 3: Mehmet Şahin, Küresel Kamusal Malların Üretim ve Yönetim Dinamikleri Bağlamında Sınıflandırılması, **Maliye Dergisi**, s. 150, (2006): 6.

2.2.2.3.Oluşan Faydanın Türüne Göre Sınıflandırma

Oluşan faydanın türüne göre sınıflandırma risk azaltıcı, kapasite arttırıcı ve doğrudan fayda sağlayan mallar olmak üzere üç başlık altında incelenmektedir. Risk azaltıcı küresel kamusal mallara, bulaşıcı hastalıklar ve küresel ısınma gibi birçok küresel riskin minimum seviyeye getirilip ortadan kaldırılmasına yönelik olan mallar örnek olarak verilebilmektedir. Kapasite arttırıcı küresel kamusal mallar özel veya kamusal malların üretimine katkı sağlayan mallar olarak tanımlanmaktadır. Doğrudan fayda sağlayan küresel kamusal mallar ise küresel düzeyde fayda sağlayan ve pozitif dışsallıklara sahip faaliyetler olarak adlandırılmaktadırlar. Tabloda oluşan faydanın türüne göre sınırlandırma biçimi açıklanmaktadır³⁰.

³⁰ Mehmet Fatih Aslantaş, **age**, 26.

Faydanın Yayıldığı Alan 'Kamusalılık'	Fayda Türü		
	Risk Azaltıcı	Kapasite Arttırıcı	Doğrudan Fayda
Küresel	İklimsel Riskin Azaltılması	Küresel Yönetişim Kurumları	Biyolojik Çeşitliliğin Korunması
Bölgesel	Asit Yağmurlarının Azaltılması	Bölgesel Kurumlar	Ormanların ya da Göllerin Korunması
Sınırsız Fayda	Hastalık Riskinin Yok Edilmesi	Küresel İlgi Üretimi Kurak Tarımla İlgili	Bilinen Yoksulluğun ve Bilinen Hastalığın Oluş Sıklığının Azaltılması
Sınırlı Fayda	Hastalık Vakalarının Azaltılması	Kurak Tarımla İlgili Araştırmalar	
Kamusal Fayda Sağlaması	Çatışmaların Önlenmesi	Barışın Korunması	Barış ve Güvenlik

Tablo 4: Mehmet Fatih Aslantaş, Bölgesel Kamusal Mallar ve Bölgesel Kalkınma Bankaları(Asya Kalkınma Bankası Örneği), (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011): 26.

2.2.2.4.Kamusalılık Derecesine Göre Sınıflandırma

Daha önce de açıklandığı gibi kamusal mallar teorisine göre kamusal malların, rekabetin olmaması ve faydadan dışlanamaması gibi iki temel özelliği vardır. Bu iki temel özelliği de barındıran mallar tam kamusal mallar olarak adlandırılmakta idi³¹. Sadece bir özelliği sağlayan mallar ise yarı kamusal mallar olarak adlandırılmaktadır. Dolayısıyla tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere, mallar kamusalılık derecelerine göre sıralanabilmektedirler³².

³¹ Deniz Turan, “Küresel Kamusal Mallar ve Finansmanı” (Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), 9.

³² Mehmet Fatih Aslantaş, **age**, 29.

Küresel Kamusal Mal Türü	Örnekler
Küresel Tam Kamusal Mallar	• Küresel Isınmanın Engellenmesi • Temel Araştırmalar • Bulaşıcı Hastalıkların Yayılmasını Önlemek • Ozon Tabakasının İyileştirilmesi
Küresel Yarı Kamusal Mallar (Kısmen Rakip Olunabilir)	• Okyanus Balıkçılığı • Haşarat Kontrolü • Organize Suçların Azaltılması • Asit Yağmurlarının Azaltılması
Küresel Yarı Kamusal Mallar (Kısmen Dışlanabilir)	• Füze Savunma Sistemleri • Bilginin Dağıtımı • Felaket Yardımları • Borç Vadelerinin Uzatılması
Küresel Kulüp Malları	• Uluslar arası Doğal Parklar • INTELSAT • Uzaktan Kumandalı Hizmetler • Kanallar • Su Yolları
Küresel Karma(Ortak) Mallar	• Tropik Ormanlar • Dış Yardımlar • Barışı Koruma • Müttefikler Arası Savunma Harcamaları

Tablo 5: Mehmet Fatih Aslantaş, Bölgesel Kamusal Mallar ve Bölgesel Kalkınma Bankaları(Asya Kalkınma Bankası Örneği), (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011), 29.

2.2.2.5.Faydanın Yayılma Alanına Göre Sınıflandırılması

Kamusal mallarda bir diğer sınıflandırma yöntemi ise kamu hizmetinin, faydasının yayıldığı alana göre yapılmasıdır. Bu sınıflandırma yöntemine göre kamusal mallarda; yerel kamusal mallar, ulusal kamusal mallar, bölgesel kamusal mallar ve küresel kamusal mallar olarak dört farklı sınıflandırma yapılmaktadır.

Yerel kamusal mallara deniz feneri örneği verilebilir. Ulusal olarak iç ve dış güvenlik hizmetleri kamusal mallara örnektir. Bölgesel kamusal mallara ise doğalgaz boru hatları, uluslararası kamusal mallara ise küresel ısınmanın azaltılması gibi örnekler verebilir.

Aşağıdaki tabloda coğrafi açıdan sınıflandırma örnekleri yer almaktadır³³.

Yerel	Ulusal	Bölgesel	Uluslar arası
Deniz Feneri	İç ve Dış Güvenlik Hizmetleri	Doğalgaz Boru Hattı	Küresel Isınmanın Azaltılması

Tablo 6: Gürkan Karaca, Global Kamu Malı Olarak İklim Değişikliği Sorunu ve Finansman Yöntemleri, (Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), 11.

2.2.2.5.1.Yerel Kamusal Mallar

Yerel kamusal mallar, tüketimden dışlanamaması ve bir noktaya kadar faydada rekabetin olmaması özelliklerine sahip mallardır. Fakat şunu da belirtmek gerekir ki yerel kamusal malların faydalarının yayılma alanı, belli bir coğrafi bölge ile sınırlıdır. Örneğin su kanalları, kanalizasyonlar, parklar, itfaiye hizmetleri, şehir içi yollar, halk sağlığı ve bazı ülkelerde polis, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi hizmetler yerel yönetimler aracılığı ile sunulmaktadır.

Yerel kamusal malların kamu ekonomisi literatürüne dâhil olması, 1956 yılında iktisatçı C.Tiebout'un 'Yerel Harcamaların Saf Bir Teorisi' başlıklı makalesi sayesinde olmuştur. Tiebout, makalesinde hizmetlerin yerel sunumunun etkinliğini ifade eden bir model kurgulamıştır. Bu modelde, hizmet tercihleri birbirlerinden farklı olan bireylerin, kendi tercihlerini karşılayacak olan hizmet bölgelerine yerleşerek faydalarını en çoklaştırdıklarını göstermiştir. Ancak modelin çok sayıda kısıtlayıcı varsayım içermesi, uygulamada gerçekleştirilmesini zorlaştırmıştır.

Hangi hizmetlerin yerel, hangi hizmetlerin merkezi yönetimlerce sunulması gerektiği ve bunların finansman kaynaklarının hangi seviyelerde karşılanacağını incelenmesine 'mali federalizm' adı verilmektedir³⁴.

2.2.2.5.2.Ulusal Kamusal Mallar

Faydası ülke sınırları içerisine yayılan kamusal mallara ulusal kamusal mallar denmektedir. Ulusal kamusal mallarda dışlanamazlık özelliğinin sadece ülke sınırları içinde

³³ Gürkan Karaca, Global Kamu Malı Olarak İklim Değişikliği Sorunu ve Finansman Yöntemleri, (Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), 11.

³⁴ Hülya Kirmanoğlu, **age**, 131.

geçerli bir durum olduğu unutulmamalıdır. Bu tür hizmetlerin finansmanını, söz konusu ülkenin hükümeti, merkezi bütçeden karşılamak zorundadır.

Ulusal savunma, adalet, ekonomi yönetimi ulusal kamusal mallara örnek olarak verilebilir. Türkiye’de yaşayan bir kişi, ülkenin neresinde olursa olsun gerektiğinde Türk adalet sisteminden yararlanabiliyor olmalıdır. Aynı durum sağlıklı bir ekonomin, ülkede yaşayan herkese, değişen derecelerde de olsa fayda sağlıyor olması ile de açıklanabilir.

2.2.2.5.3.Bölgesel Kamusal Mallar

Bazı kamusal mal ve hizmetlerin faydaları sınırları aşmakta fakat buna rağmen küresel bir nitelik elde edememektedirler. Küresel kamusal mallar ile ulusal kamusal mallar arasında kalan bu tür mallara bölgesel kamusal mallar adı verilmektedir. Özellikle ulus devlet modelinin 1980 yılı sonrası neoliberal politikalarla yeniden tanımlanması, bazı bölgeleri öncelikli bir hale getirmiştir. Bölgelerin gelişimi ürettiği artı değerlere bağlı olarak gelişim göstermektedir. Sonuç olarak bölgesel kamusal mallar, bölgelerin aktifleşmesi sonucunda daha da önem kazanmıştır.

Uluslararası kamusal mallar, ulusal kamusal malların fayda ve zararlarının sınır ötelere dağılması ile oluşan mal ve hizmetlere verilen isimdir. Ortaya çıkan faydalar, ülke sınırlarını aşarak küresel bir boyut kazanmıştır. Uluslararası kamusal mal niteliğinde olan bazı mal ve hizmetler küresel niteliğe ulaşamayarak etkisini belli bir alanda sürdürürken, diğer alanlarda ise bu faydalarını sürdürememektedirler. Literatürde bölgesel kamusal mal ve hizmetler olarak geçen bu dışsallıklar aslında çok yeni olan bir tanımlamadır. Ayrıca tanımı belirleyen bölgeselcilik ve kamusallık kavramları mutlak taraflarıyla tanımı daha da zorlaştırmaktadırlar. Bölgesel kamusal mallar, iyi düzeyde bilinen iki ya da ikiden fazla ulusun birleşmesiyle meydana getirdiği alanlarda fayda sağlamaktadırlar. Bölgesel kamusal mallarda, bölge denilince genellikle coğrafi anlamda bölge kavramı kullanılmaktadır. Aynı bölgeyi birlikte paylaşmakta olan iki ya da daha fazla ülke, bir dağın etrafında, bir nehrin kıyısında ya da bir platonun etrafında bölgesel niteliği oluşturmaktadırlar³⁵.

³⁵ Mehmet Fatih Aslantaş, **age**, 16.

2.2.2.5.4.Küresel Kamusal Mallar

Küresel kamusal mallar kavramı ilk olarak 1999 yılında Birleşmiş Milletler(BM) bünyesindeki bir çalışma grubu tarafından ortaya atılmıştır. Küresel kamusal mallar, tüketiminde rekabetin olup olmadığı ve tüketimden dışlayabilmenin mümkün olup olmadığı durumlarına göre incelenmektedirler. Fakat bu iki kriteri birlikte sağlayan özellikler her zaman bir arada bulunmayabilir. Ayrıca küresel kamusal malların sınır ötesi dışsallıklara sahip olmasını da belirtmekte yarar vardır. Yani faydaları ya da zararlarından kaynaklanan maliyetleri tüm dünya ülkelerine yayılmaktadır. Bu yayılma sadece ülkeler arasında değil, aynı zamanda ileriki nesiller arasında da yayılma göstermektedir. Bu hizmetlerin sunumunun bugünden itibaren sunulmaması durumunda dahi gelecek nesiller bu durumun zararlarından etkileneceklerdir³⁶.

Küresel kamusal mallar genellikle küresel kamusal zararlar şeklinde ortaya çıkmaktadır. Küresel ısınma, salgın hastalıklar, iklim değişiklikleri, asit yağmurları, ülkelerarası terör faaliyetleri, mali istikrarsızlıklar, küresel yoksulluk gibi örnekler küresel kamusal mallar arasında gösterilebilir. Örneğin, okyanuslar ya da atmosferin söz konusu olduğu durumlarda faydalardan dışlama durumu mümkün değildir. Yoksulluğun önlenmesi konusunda ise dışlama durumundan bahsedilebilir. Diğer yandan okyanuslar ve atmosfer gibi ortak mülkiyet alanları niteliğindeki mallarda aşırı kullanım durumu, tam kamusal mallarda eksik sunum sorunu, internet gibi kulüp malı niteliğindeki mallarda ise eksik kullanım söz konusudur.

Daha çok Dünya Bankası'nın üzerinde durduğu bir sınıflandırma türü ise, küresel kamusal malların çekirdek mallar ve tamamlayıcı mallar olarak ayrımının yapılmasına dayanan bir sınıflandırma şeklidir. Örneğin, salgın hastalıkların önlenmesi, yoksulluğun önlenmesi ve genel sağlık hizmetlerinin daha iyi bir seviyeye çekilmesi gibi ulusal düzeydeki hizmet ve faaliyetler tamamlayıcı nitelikte küresel kamusal mal olarak değerlendirilmektedirler. Dünya Bankasının yaptığı bu sınıflandırmaya göre küresel kamusal mallar tüm ülkelere eşit olarak dağılsa bile faydalarının ortaya çıkması için ilgili ülkelerde bazı temel altyapı hizmetlerinin mevcut olması gerekir ki bu da kalkınma ile ilgili bir meseledir. Kalkınmışlık düzeyi yüksek olan ülkeler aynı miktarda bir kamusal maldan daha fazla fayda sağlarken, düşük olan ülkeler yeterince fayda sağlayamayacaklardır. Bu nedenle küresel kamusal malların finansmanında kalkınma yardımları

³⁶ Hülya Kirmanoğlu, **age**, 132.

önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru yayılan dışsal maliyetler söz konusu olduğu zaman bu ülkelere yönelik kalkınma yardımları daha da önemli olmaktadır.

2.2.3.Küresel Kamusal Malların Sunulma Süreci

Küresel Kamusal Malların ürettikleri toplam miktarlar, tek tek ülkelerin ürettikleri miktarların bir fonksiyonu olarak gösterilmektedir. Bu fonksiyonlar üç farklı şekilde ortaya çıkmaktadır.

2.2.3.1.Toplama

Bu yöntemde toplam kamusal mal faydası ya da kamusal zarar miktarı bütün kullanıcıların katkılarının toplamıyla elde edilmektedir. Bu yöntem genellikle çevre ile ilgili hizmet konularında meydana gelmektedir. Örneğin, atmosfere yayılan toplam sera gazı tüm dünya ülkelerinin yaydıkları sera gazı oranların toplamına eşit olmaktadır. Aynı şekilde toplam gaz emisyonundaki azalma her bir ülkenin bu emisyonu kısma miktarının toplamına eşit olacaktır. Diğer bir değişle toplam miktar değişmemek üzere bir ülkenin emisyonundaki artış oranı bir diğer ülkedeki azalış oranı ile telafi edilebilir.

2.2.3.2.En İyi Vuruş

Bu yöntemde sunulan kamu malının toplam miktarı, bu malı en yüksek düzeyde üreten ülkenin sunum düzeyine eşittir. Örneğin, bilimsel araştırmalarda toplam hizmet düzeyini belirleyen unsur, bu hizmeti en yüksek düzeyde sunan ülkelerin sunum miktarlarının toplamı ile aynı seviyede olacaktır.

2.2.3.3.Zayıf Halka Teknolojileri

Bu sunum tekniğinde kamu malının sunum miktarını belirleyen unsur en zayıf halka yani sunuma en az miktarda katkıyı sağlayan ülkedir. Örneğin, bir salgın hastalık durumunda tüm ülkeler ne kadar önlem alırsa alsınlar eğer bir ülke önlem almada zayıf kalırsa diğerlerinin aldıkları önlemler de bu durumda etkisiz kalmaktadır. O halde kalkınma yardımlarının en zayıf halkaya yönelmesi küresel kamusal mal sunum miktarını arttıracaktır.

2.2.4.Küresel Kamusal Mal Olarak Çevre

Bugün uluslararası düzeyde küresel olarak ortaya çıkan çevresel sorunlar, başlıca ozon tabakasının incilmesi ve iklimde meydana gelen değişikliklerdir. Bu durum tüm dünya ülkelerini etkilediği için sınır ötesi dışsallık durumu da söz konusudur denebilir. Bu dışsallıkların yayılmasında ileri seviyede sanayileşmiş ülkelerin elde ettikleri pay daha büyüktür. Bu nedenle negatif dışsallıkların önlenmesi amacıyla, başta sanayileşmiş ülkeler olmak üzere bütün ülkelerin katılacağı uluslararası anlaşmalar yapılması zorunludur.

Bu amaçla toplanan Montreal Protokolü, ozon tabakasının zamanla incelmesine yol açan bazı zararlı gazların küresel emisyonunda azalma sağlamayı başarmıştır. Fakat sera gazlarının miktarlarının kontrol edilmesi amacıyla oluşturulan Kyoto Konferansı, bu zararlı gazların atmosfere yayılmasında en büyük paya sahip olan Amerika Birleşik Devletleri(ABD)'nin Kyoto Protokolünü imzalama konusunda zorluk çıkarması nedeniyle aynı başarıyı gösterememiştir.

Dünyada iklim değişiklikleri, deniz seviyesinde meydana gelen artışlar, bazı zamanlar atmosfer ve okyanus sirkülasyonlarının zayıflaması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bir küresel kamusal mal olan iklimin böyle bir tehdit ile karşı karşıya kalması durumunda, çözümünün küresel örgütler tarafından sağlanması gerekmektedir.

2.2.5.Küresel Kamusal Mal Olarak Bilgi

Günümüzde bilgi hizmetinin küresel kamusal mal niteliği taşıması küreselleşmenin sağladığı olanaklarla birlikte, bu hizmeti bir uluslararası kamusal mal haline getirmiştir. Bilgi hizmeti, matematiksel bir teorem, yeni bir ilaç üretimi, yeni geliştirilen bir bilgisayar programı gibi olabilir.

Bilginin hizmet olarak tanımı aslında tam kamusal mal tanımına birebir uymaktadır. Şöyle ki, tüketimde rekabetin olmaması, yani bu bilginin kullanıldıkça azalmaması ve tüketiminden mahrum bırakmanın mümkün olmaması, imkânsız değilse de oldukça zordur. Bu özellikler küresel düzeyde de geçerliliğini korumaktadır; İngiltere'de üretilen bir bilgi Türkiye'de de Japonya'da da kullanılabilir. Fakat burada karşılaşılan sorun şudur ki, bilginin tam kamusal bir mal haline getirileceği ve bilgiyi üreten tarafların mülkiyet haklarını korunmadığı sürece yeni bilgi üretiminin dizginlenmiş olacağıdır.

Burada devletlerin önemli bir dengeleyici rolü olduğu ortaya çıkmaktadır. Yani, devletin bilimsel araştırmaları teşvik edecek olan Araştırma-Geliştirme(ARGE) harcamalarını kendisinin finanse etmesi, etkinlik açısından gayet uygundur. Dolayısıyla, bilginin uluslararası küresel kamusal bir mal olması nedeniyle, ülkeler arasında yayılan bir negatif dışsallık etkisinden söz edilmektedir. Fakat bilginin özel mülkiyette olması halinde, bu negatif dışsallık, özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında bir çıkar çatışmasına dönüşmektedir. Bu sorunların tek çözümü, diğer uluslararası küresel kamusal mallarda olduğu gibi, ilgili uluslararası kuruluşların, gerek etkinlik, gerekse adalet kavramlarını göz önünde bulundurarak, küresel düzeyde rol oynamaları ile mümkün olabilecektir.

2.2.6.Küresel Kamusal Mal Olarak Sağlık

Ekonomik ve sosyal nedenler sebebi ile sağlık hizmetleri kamusal mal olarak değerlendirilmektedir. Belli bir ülkede görülen salgın hastalıkların diğer ülkelere hızlı bir biçimde yayılması ve o ülkelerdeki insan gücünü olumsuz etkilemesi, gelişmekte olan ülkelerde nüfus kontrolünün olmaması ve bu sebebe bağlı olarak hızlı nüfus artışının meydana gelmesi, bu soruna küresel bir boyut kazandırmaktadır. Bu faaliyetlerin ulusal düzeyde meydana gelmesi ulusal kamusal mal, tüm dünyaya yönelik gerçekleştirilmesi ise küresel kamusal mal niteliğinde ele alınmaktadır³⁷.

Günümüzde, küreselleşme ile bağlantılı olarak ortaya çıkan sağlık sorunlarının nedenleri şu şekilde sıralanabilir;

1. Küresel ekonomik istikrarsızlık ve yoksulluk sebebiyle az gelişmiş ülkelerde hastalık ve ölüm oranlarında meydana gelen artış,
2. Hem uluslararası turistik ve ticari seyahatlerin hem de ülkelerarası göçün artması nedeniyle salgın hastalıkların daha da yayılması,
3. Su kaynaklarının kirlenmesi ya da iklim değişiklikleri gibi çevre sorunları nedeniyle hastalıkların ortaya çıkması,
4. Küresel pazarlama imkânlarının artması ile birlikte tütün gibi sağlığa zararlı malların uluslararası dolaşımının artması ve bunlara bağlı hastalıkların çoğalması.

³⁷ Abdullah Barış, **age**, 60.

Sağlık hizmetlerinin bir kamusal hizmet olarak değerlendirilebilmesi için iki ayrı grupta ele alınması gerekmektedir. İlk grup, önleyici ve koruyucu sağlık hizmetleri, dışsal maliyetleri önlemesi sebebi ile faydası sadece o hizmeti alan kişiye değil, tüm topluma yayılan hizmetlerdir. Günümüzde küreselleşme şartlarında bu yayılma alanı ülke sınırlarını aşmaktadır. Bu sebeple, sağlık hizmetlerinin sunumu ve finansmanı daha çok uluslararası örgütler aracılığıyla sağlanmaya çalışılmaktadır³⁸.

2.2.7.Küresel Kamusal Malların Finansmanı

Günümüzde küresel kamusal mallarla alakalı en belirgin problem bu malların sürdürülebilir bir finansal altyapıya kavuşturulmasıdır. Çünkü faydanın bölünemez olması, faydada rekabetin olmaması ve tüketimden dışlayamama gibi özelliklere sahip kamu mallarında bedavacılık probleminin oluşmasına neden olacaktır.

2.2.7.1.Dışsalılıkların İçselleştirilmesi

Küresel kamusal malların üretim ve tüketim sonucundan ortaya çıkan fayda ve maliyetin söz konusu üretim ve tüketimi gerçekleştirenler üzerine yüklenmesi en yaygın finansman çeşitlerinden biridir.

Küresel kamusal mallardan yararlanabilmek için üye olup belli bir ücret ya da aidat ödenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla bu tip finansman yöntemi uygulanacak olan kamusal malın, kulüp malı özelliklerine sahip olması gerekmektedir. Bu finansman çeşidine örnek olarak uluslararası haberleşmede kullanılan uydular için devlerin belli miktarlarda aidatlar ödemesi verilebilir³⁹.

2.2.7.2.Resmi Kaynaklar

Bu finansman şekli ülkelerin küresel kamusal malların üretimini kendi kaynaklarını kullanarak gerçekleştirmesidir. Uluslararası kaynaklar ise, çok taraflı küresel anlaşmalar aracılığıyla oluşturulan uluslararası kuruluşların finansmanı ile sağladıkları kaynaklardır.

³⁸ Hülya Kirmanoğlu, **age**, 138.

³⁹ Hakan Altınay, Gökem Aydemir, Burcu Baran, Cansu Ekmekçioglu, **age**, 65.

Resmi kaynakların kullanımı ile sağlanan finansmanda ikinci kaynak ise uluslararası kuruluşların küresel kamusal malları finanse etmesidir. Küresel kamusal malları finanse eden önemli uluslararası kuruluşlardan bazılarını, Birleşmiş Milletler(BM) ve ona bağlı olarak faaliyet gösteren BM Kalkınma Programı(UNDP), Dünya Sağlık Örgütü(WHO), BM Çevre Programı(UNEP), Uluslararası Çalışma Örgütü(ILO), Dünya Bankası(WB) ve Uluslararası Para Fonu(IMF) örnek olarak verilebilir⁴⁰.

2.2.7.3.Özel Kaynaklar

Kar amacı gütmeyen vakıflar, dernekler, çok uluslu şirketler ve bireylerden sağlanan fonlar küresel kamusal malların özel kaynak finansmanını oluşturmaktadır. Gates vakfı, Kızılay ve Kızılhaç, Uluslararası Af Örgütü ve sivil toplum kuruluşları sağlık ve çevre küresel kamusal malların finansmanında etkili olan özel finansman kaynaklarıdır.

2.2.7.4.Ortaklık Kaynakları

Bir diğer finansman alternatifi ise uluslararası kuruluşların özel vakıf ve çok uluslu şirketlerin birlikte oluşturdukları ortaklıklar son zamanlarda oldukça yaygın başvuru finansman yöntemleridir. Dünya bankası ve Birleşmiş Milletlerce oluşturulan Küresel Çevre Fonu(GEF), AIDS’le mücadele girişimi, uluslararası kuruluşlar devlet ve özel girişimciler sayesinde oluşturulmuş küresel kamusal mallar üreten ortaklık kaynaklarına örnek olarak verilebilir⁴¹.

⁴⁰ Arman Zafer Yalçın, **age**, 290.

⁴¹ **age**, 293.

3.ORTAK MALLAR TRAJEDİSİ

Ortak mallar, bedel ödemeyen bireyleri malın tüketiminden mahrum bırakmanın zor olduğu, bu sebeple bedavacılığı özendiren, talebinin ise zorunlu olmadığı mallar olarak tanımlanmaktadır. Ortak mallarda bireyleri malın kullanımından dışlayamama, diğer bireylerin tüketecekleri malın miktarını etkileyebilmektedir. Dolayısıyla aşırı kullanım, ortak mallar olarak adlandırılan doğal kaynakların tükenmesine neden olacaktır. Bireylerin tüketimden dışlanamadığı söz konusu ortak malın $MM=MH=Q$ (üretim miktarı) eşit olduğu noktada, ortak malın tüketiminin sıfırlanması gibi bir durum mümkün olmayacaktır. Ek maliyetin olmadığı noktaya kadar malı tüketmek isteyen bireyler, mala kolaylıkla ulaşabileceklerdir. Fakat ek maliyetin olduğu durumda girişler sona erer. Bu da ortak mallar trajedisi konusunu gündeme getirmektedir.

Ortak mallar trajedisinde tüketim için sıra beklemenin trajik bir durumu simgelediği söylenebilir. Çünkü sıra geldiğinde sizin tüketeceğiniz miktar başkaları tarafından çoktan tüketilmiş olabilmektedir. Herkes tüketimin sınırsız olduğunu bildiği zaman hiçbir şekilde tüketimini sınırlandırmak istemez. Dolayısıyla her birey, ihtiyacı olan miktardan daha fazlasını tüketmek isteyecektir. Kendileri için en iyisi olduğunu bildikleri sınırsız tüketim, toplumu yakın gelecekte engellenemez bir felakete sürükleyecektir⁴².

3.1.Ortak Mülkiyet Rejimleri ve Ortak Mallar Trajedisi

Mülkiyet haklarının tanımlanmadığı durumlarda piyasa başarısızlığına neden olan dışsallık durumu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla şunu söylemek gerekir ki mülkiyet hakları iyi bir biçimde tanımlandığı zaman dışsallık sorunu ortadan kalkacak ve piyasa başarısızlığı en azından dışsallık yönünden sorun teşkil etmeyecektir. Dışsallıkların olmadığı durumda net sosyal fayda ile özel fayda bir noktada eşitlenecektir. Piyasa üretim düzeyi ise en iyi durum olan

⁴² William Galston, "The Common Good: Theoretical Content, Practical Utility", **American Academy of Arts & Sciences**, c. 142, s. 2, (2013): 2-10.

toplumsal optimum noktasında gerçekleşecektir. Mülkiyet hakları kısaca sınıflandırılırsa;

- Taşınmaza ulaşma,
- Taşınmazdan yararlanma,
- Taşınmazın kullanımından yararlanma, taşınmazın yönetilmesi,
- Bazı tüketicileri taşınmazın kullanımından mahrum bırakma,
- Taşınmaz üzerinde temlik hakkının olması.

Mülkiyet hakları tüketicilerin söz konusu taşınmaza kolayca ulaşabilmesini ve taşınmazdan yararlanılabilmesini sağlamalıdır. Taşınmazın yönetilmesi de mülkiyet hakları aracılığıyla yapılmalıdır. Ücret ödemeyenler, taşınmazın üzerinde mülkiyet hakkı talep edemezler. Ayrıca taşınmazın üzerinde mülkiyet hakkını elinde bulunduran kişi, her türlü kira ve satış işlemlerini kapsayan temlik haklarını elde edebilmektedir.

3.1.1.Mülkiyet Rejimleri

Mülkiyet hakkı üç biçimde tanımlanmıştır; kamu mülkiyeti, özel mülkiyet ve ortak mülkiyet. Kamu mülkiyetinde bireyler kamu birimleri tarafından belirlenen mülkiyet kurallarına her durumda uymak zorundadır. Kamu mülkiyetinin kurallarını belirleme yetkisi sadece kamu kurumlarındadır. Özel mülkiyette ise taşınmazın mülkiyetini alan bireyler toplumca kabul edilebilen duruma kadar mülkiyeti kullanma haklarına sahiptirler. Son olarak ortak mülkiyette ise, ortak malların kullanım grubuna dâhil olacak ve dışarıda bırakılacak kişilere, yönetim kurulu karar vermektedir. Yönetim kuruluna göre dışarıda bırakılanlar taşınmazın kullanımında hak talep edememektedirler. Ama kullanım grubuna dâhil olanlar ortak mülkiyetle ilgili kullanım hakkına her türlü sahip olmaktadırlar.

3.1.2.Ortak Mülkiyet Rejimleri

Doğal kaynakların mülkiyeti kamu, özel ya da ortak mülkiyet rejimlerinden birine göre yapılmaktadır. Ortak mallar bireyleri kullanımdan ağır bedeller ödeyerek dışlanabilen ve bir bireyin ortak mal tüketimi diğer bireylerin tüketecekleri mal miktarını etkilediği durumda ortaya çıkmaktadır.

Ortak mülkiyette ortak mülkiyet sahipleri için özel mülkiyet rejimi geçerlidir. Çünkü diğer bireyler kaynak kullanımında ve karar almada dışarıda bırakılmaktadırlar. O halde, ortak mülkiyet hakkı kolektif tüketim hakkı olarak da tanımlanabilmektedir.

İşbirlikli grup mülkiyeti rejimlerinde, gruba dâhil olan tüketiciler söz konusu ortak mülkiyetin bazı kısımlarını ortaklaşa kullanabilmelerini mümkün kılmaktadır. Commons olarak tanımlanan kaynakların asıl Afrika gibi tam teşekküllü ekonomi ve devlet modellerinin olmadığı bölgelerde görülmektedir. Ekonomi küreselleşme dolayısıyla o bölgelere girdiği zaman müşterekler de bu küreselleşmeden nasibini alacaktır. Küreselleşmenin bu nedenle negatif yönlerinden biri de büyük sermaye çıkarlarını gözetmesidir⁴³. Afrika’da yapılan bazı çalışmalar da gösteriyor ki, bazı ailelere ve gruplara çiftliklerin kullanım hakkı verilmiştir. Grup liderleri ve aileler ellerinde bulundurdıkları arazilerin kullanma haklarını bazı gruplara tanımışlardır⁴⁴. Grubun dışında kalan bireyler bu arazilerin kullanımında ve araziden elde edilecek ürünler üzerinde hak talep edememektedirler. Şunu söylemek gerekir ki mülkiyeti elinde bulunduran grup ya da aile bu hakkı hiçbir şekilde başka gruplara devredemez. Bu arazilerin mülkiyeti kıtanın bağlı bulunduğu üye birliklerinde değil, merkeze aittir⁴⁵.

3.1.3.Kamu Malları ve Ortak Mallar Arasındaki Farklar

Kamusal ve ortak malların ikisi de, en iyi üretim seviyesinden daha düşük düzeylerde üretilmekte ya da bireyler üretilen miktardan daha fazlasını tüketmektedirler. Neoklasik iktisat teorisine göre bireyler rasyonel davrandıkları zaman toplumun refahını da yükseltmiş olmaları, görünmez elin işlediğini ifade etmektedir. Fakat bu durum kamu malları durumunda düzgün işlememektedir. Kamu mallarının, iktisadi anlamda devletin varlığını zorunlu kılan bir durum meydana getirdiği kolaylıkla söylenebilir.

Önceleri kamu malı olarak bilinen bazı mallar teknolojiye değişimler sonucunda, kamusal özelliklerini kaybederler. Buna verilebilecek en güzel örnek deniz feneridir. Deniz feneri önceleri klasik bir kamu malı olarak kabul görmekte idi. Fakat teknolojinin gelişimi ve bedavacılık sorununun ortadan kaldırılmak istenmesi sonucunda, gemilerin bu hizmeti kullanabilmeleri için para ödemeleri gereken bir lazerli okuma sistemi geliştirildi. Tüm bu gelişmeler neticesinde bazı iktisatçılara göre deniz feneri artık kamusal mal olarak değil, özel bir mal olarak tanımlanmaktadır⁴⁶.

⁴³ Begüm Özden Fırat, **age**, 11.

⁴⁴ Lapologang Magole, Stephen Turner, Bram Buscher, “Editorial: Towards an Effective Commons Governance System in Southern Africa”, **International Journal of the Commons**, c. 4, (2010): 602-620.

⁴⁵ William Galston, **age**, 2-10.

⁴⁶ Mark Skousen, **Modern İktisadın İnşaaı**, 5. bs, (Ankara: Liberte Yayınları, 2001), 413-414.

3.1.4.Ortak Malların Piyasa Başarısızlığı

Piyasa, mal ve hizmetlerin alıcısının ve satıcısının bir araya geldiklerini tanımlayan kavramdır. İktisatta geçerli olan tanım ise şu şekildedir, tam rekabetin geçerli olduğu durumda homojen malların alınıp satıldığı ve bu tam rekabet piyasalarına giriş çıkışların serbest olduğu durumu ifade etmektedir. Bu piyasalar eksiksiz olarak işlemektedirler. Dolayısıyla piyasaların bu şekilde aksaksız işlemesi için bazı koşullara gerek duyulmaktadır;

- Alıcı ve satıcılar piyasa ile ilgili tam bilgiye sahip olmalıdırlar,
- Bireyler rasyoneldir,
- Piyasaya yapılacak giriş ve çıkışlar serbesttir.

Piyasalarda arz ve talebin eşitlendiği noktada piyasa dengesi oluşmaktadır. Piyasa dengesinin oluşabilmesi için alıcıların talebi ile satıcıların arzı eş anlı olarak eşitlenmelidir. Piyasa dengesinin saptığı durumlarda piyasa başarısızlığı meydana gelmektedir. Piyasa başarısızlığı neden olan durumlar ise şu şekilde sıralanabilir;

- Asimetrik enformasyon,
- Dışsallıklar,
- Kamu malları,
- Eksik piyasalar.

Piyasa içerisinde bulunan tüm firmaların denge fiyatını etkileme gücüne sahip olması eksik rekabet piyasalarını ifade etmektedir. Asimetrik bilgi ise piyasa içerisindeki bilginin üretici ve tüketici tarafından kolaylıkla erişilebilir olmasıdır. Dışsallıklar ise malın tüketici açısından faydasının, üretici açısından da maliyetinin fiyatlandırılmamasını ifade etmektedir. Kamusal mallarda ise mala erişimin sınırlandırılmamasından dolayı tüm tüketicilerin mala kolaylıkla erişebilmesi piyasa başarısızlığını tetiklemektedir. Mala erişimin engellenememesinden dolayı aşırı tüketim diğer bireylerin tüketecekleri mal miktarlarını etkilemektedir. Bu da başarısızlığa neden olmaktadır.

3.2.Ortak Mallar Trajedisi

Ortak mallar trajedisi, kaynakların kullanımı konusu içerisinde ve oyun kuramı ile incelenmektedir. Garrett Hardin 1968 yazmış olduğu makalesi ile ilk kez ortak malların trajedisi hakkında uyanışı sağlamak istemiştir. Garrett Hardin'in makalesinin yayınlanmasından sonra

birçok araştırmacı ve yazar bu konu hakkında araştırmalar yapıp yayınlamışlardır. Hardin'in makalesinde de belirttiği gibi herkesin kendi hayvanını daha fazla otlatmak için çabalaması, meranın taşıma kapasitesinin üzerine çıkmasına neden olacaktır.

1998 yılından sonra meraların aşırı kullanımından dolayı doğal kaynaklarda meydana gelen bozulmaları önlemek amacı ile 4342 sayılı bir Mera Kanunu çıkarılmıştır. Böylelikle mera kullanımının sınırlandırılması ve denetimi sonucu kaynak israfında azalma hedeflenmiştir⁴⁷.

Ortak mallar konusu için verilen en genel örnek elbette mera örneğidir. Başta hayvanlarını otlatan bir çobanın hayvanlarının sayısında ufak bir artışın meraya çok fazla zarar vermeyeceği düşünülebilir. Hardin'e göre çobanın hayvanlarının sayısını arttırıp faydasını maksimize yapmayı amaçlamasının 2 bileşeni vardır⁴⁸;

1) Pozitif bileşen olarak tanımlanan bileşen, çobanın hayvan sayısını arttırmasıdır. Hayvan sayısının artması çobanın faydasını pozitif yönde etkileyecektir.

2) Negatif bileşen ise, çobanın hayvan sayısını arttırmasıyla aşırı otlatma sorununun ortaya çıkmasıdır.

Hayvan sahipleri, meranın kullanımı için hiçbir bedel ödemediklerinden dolayı bir süre sonra toplumun genelinde bu şekilde bir eğilimin arttığı görülmeye başlanmaktadır. Bunun sonucunda ortak kaynakların aşırı kullanımı ve kaynak kullanımında trajedi olarak adlandırılan durum ortaya çıkmaktadır. Aşırı otlatma sonucunda kaynaklarda meydana gelen artık, ortak mallar trajedisi olarak adlandırılan durumun gerçekleşmesine neden olmaktadır. Herkes kısa vadede kendi faydasını maksimize edecek davranışlarda bulunduğu zaman, uzun vadede tüm toplum için ortak malların zarar görmesi sonucunun doğmasına neden olacaktır.

Çobanlar kendi hayvanlarının sayısını arttırarak faydalarını maksimize ederken aynı zamanda birbirleri ile de rekabet halindedirler. Çünkü meralara girişlerin ve kullanımının serbest olması dolayısıyla herkes, yararlanacağı miktar için diğer çobanlarla rekabet edeceklerdir. Aşırı kullanım beraberinde aşırı otlatma, erozyon, balık türlerinin azalması, bazı balık türlerinin neslinin tükenmesi gibi doğal felaketlere de neden olabilmektedir.

Garrett Hardin'in dikkat çektiği bir diğer konu da nüfus artışının kirliliği de beraberinde getirecek olmasıdır. Garrett Hardin nüfus ve kirlilikle ilgili ilişkiyi büyükbabasının bir sözü ile

⁴⁷ Sibel Mentşe, **Türkiye'de Ortak Malların Kullanımı**, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), 9.

⁴⁸ Garrett Hardin, The Tragedy of the Commons, **Science**, c.162, s.3859, (1968): 1243-1248.

açıklamaya çalışmıştır. Garrett Hardin'in büyükbabası 'Akan su her 10 milde bir kendini temizler.' demiştir. Fakat bu, nüfus popülasyonunun çok az olduğu bir dünya için geçerlidir. Nüfusun giderek çoğaldığı dünyada bu çıkarsama pek mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla Garrett Hardin'in makalesinde bahsettiği ortak mallar trajedisi durumuna birçok eleştiri yapılmıştır. Bu eleştirilerden biri de ortak mallar trajedisinin Garrett Hardin'in yaşadığı dönemde geçerli olduğu, otlak alanlar ve kirlilik nedenlerinden dolayı ortaçağın ilerisine geçemediğidir. Yani geleneksel ortak mallar trajedisi çıkarsaması kendi çağı için işlemektedir, günümüzde arazi ve meralar için farklı sistemler geliştirilmesi gerekmektedir.

Bir diğer eleştiri de ortak malları trajediden uzaklaştırmak için izlenecek sistemin olmadığı, yani ortak malların kullanımı ve yönetimi konusunda var olan sistemlerin yetersiz oluşundan bahsedilmektedir. Hardin'in görüşü ise ortak malların sürdürülebilirliğinin mümkün olduğu, bunun da ortak kaynak yönetiminin tek bir noktadan sürdürülmesi gerektiğidir. Gerçekte sorumluluk herkes adına hükümettedir ya da sorumluluk, yürütmesi için çeşitli özel kurumlara yansıtılabilir.

3.3.Ortak Malların Yönetimi

Ortak malların yönetiminde dikkat edilmesi gereken önemli konu kaynaklara girişin kim tarafından yönetildiğidir. Bunun için dört ana yönetim dalı üzerinde tartışılıp karara varılmaktadır. Bahsedilen dört ana mülkiyet yönetim şekli, özel mülkiyet, kamu mülkiyeti, ortak mülkiyet ve mülkiyetin tanımlanmadığı piyasalar yani serbest giriş piyasalarıdır. Hardin'in serbest giriş konusundaki görüşü, serbest girişin başka sistemlere transferi şeklinde olmasıdır. Çünkü talebin çok olduğu bu kaynaklarda yıkımın gerçekleşeceği konusunda Hardin'in haklı olduğu açık bir biçimde görülmektedir.

Eldeki mevcut bilgiler ortak malların yönetimi konusunda yeterli kaynağı oluşturamamaktadır. Fakat basit trajedi modeline göre daha sürdürülebilir sistemlere olanak tanıdığı bilinmektedir. Ortak malların yönetiminde tıbbi araştırma gibi, önce teşhisin konulup daha sonra iyileştirme için öneriler geliştirilmesi de bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Bu, farklı her ortak mala farklı yönetim sistemi getirmekle ilişkilidir. Her ortak mal yönetiminin kendine özgü sorunları olduğu için yönetim modeli oluşturmaya başlandığında yaşanacak sorunları göz ardı etmemek gerekmektedir. Ortak malların kontrol sistemi bir ekonomide geçerli olurken bir diğerinde geçerli olmayabilir. Yaşanacak sorunları bilmekle bahsedilen başarısızlıklara kolaylıkla

uygun teşhis koyulup yönetim stratejileri kolaylıkla belirlenebilir.

The Drama of the Commons'da ortak malların yönetimi konusunda karşılaşılabilecek güçlükler 7 ana başlıkta incelenmektedir⁴⁹;

- Kaynakların ve mevcut olan kaynak kullanımının gözetilmesi,
- Kuralların düşük maliyetle uygulanması,
- Yaşanacak anlaşmazlıkların ortadan kaldırılması,
- Kaynak yönetiminde eksik bilgi sorununun ortadan kaldırılması,
- Mekân ve boyut kavramları arasındaki bağın tanımlanması,
- Diğer kaynaklara olan dışsallıkların tanımlanması,
- Değişime uyum sağlayabilmektir.

Bazı durumlarda bu güçlüklerin de kendi aralarında bağ kurdukları unutulmamalıdır. Bazı zamanlarda bir güçlüğü ortadan kaldırmak için uygulanan çözüm diğer bir güçlüğü de çözümü olabilmektedir. Politik ve ekonomik çözüm yapısının kararlı olmaması dolayısıyla, ortak mallar trajedisinin çözümü sadece kısa vadeli olabilmektedir. Uzun vadede yaşanacak güçlükler gene aynı kalacaktır. Bu sebeple ortak malların yönetimi ne kadar teknik özellikte gibi görünse de aslında idari özellik taşımaktadır.

Ücret ödemeyen ve dışlanamayan çiftçiler, mera kullanımında çoğu zaman aşırıya kaçabilmektedirler. Bu sebeple ortak malların kullanımının sınırlandırılması, alınacak önlemlerden sadece biridir. Kısıtlama konusu mera örneği için ele alınırsa, hayvanın sayısı ve tipine göre otlatma sürelerinde ve alanlarında kısıtlamaya gidilebilmektedir. Fakat bu uygulamada bile aşırı kullanımın sona ermediği görülmektedir. Zengin mal sahiplerinin, düşük gelirli kiracıların haklarını gasp ettiği ve sonuç olarak yeni sorunların doğduğu görülmektedir.

3.4.Ortak Mallar Konusuna Elinor Ostrom Katkısı

2009 yılı Nobel iktisat ödülünü Indiana üniversitesi öğretim üyesi Elinor Ostrom almıştır. Elinor Ostrom Nobel iktisat ödülünü Oliver E. Williamson ile paylaşmıştır. Ekonominin organizasyon ve yönetimi alanında geleneksel anlayışa yeni ve alternatif bir bakış açısı getiren Ostrom, bu çalışmalarıyla ödüle layık görülmüştür. Nobel ödül komisyonu daha sonra yaptığı

⁴⁹ Elinor Ostrom, Jimmy Walker, Roy Gardner, Covenants With and Without a Sword: Self-Governance Is Possible, *American Political Science Review*, c. 86, s. 2, (1992): 280

açıklamada ortak malların kötü bir şekilde yönetildiğinin, çözümünün devlet tarafından çözüldüğü ya da özelleştirme yoluna gidildiği yönündeki çalışmalara tezat yaptığı tezlerle Ostrom'un bu ödüle layık görüldüğünü belirtmiştir⁵⁰.

Ostrom modellerinde aşırı tüketim içinde belirlenen içsel değişkenlerle ilgilenmektedir. Dolayısıyla dışarıdan müdahaleleri çok da göz önünde bulundurduğu söylenemez. Ostrom'a göre ortak mülkiyet üretici birlikleri tarafından başarılı bir şekilde yönetilebilir. Bu üretici birlikleri sanıldığı kadar aksine verimli ve karlı olmaktadır. Birleşmiş Milletler'in 180 küsur orman işletmesi üzerinde yapılan bir araştırmada, devlet tarafından değil de yerel halk tarafından yönetilen orman işletmelerinin daha etkin yönetildiği görülmüştür⁵¹.

Bazı geleneksel iktisatçılar ortak malların aşırı kullanımının mülkiyetin tanımlanmamasından kaynaklandığını belirtmekte ve mülkiyet hakkını tanımlayıp sorunu aslında daha sorunlu bir yolla çözmeye çalışmaktadırlar⁵². Ostrom ise giriş serbestisi olan mallarla müşterek mallar arasında bir ayırım yapmaktadır. Yani müşterek malların kullanımında hakkı olan ve olmayan ayırımına gitmektedir. Dolayısıyla Ostrom'un asıl katkısı, devlet ya da bireysel girişimcilerin haricinde, yerel toplulukların söz konusu müşterek malların yönetilmesinde sürdürülebilirliği asıl sağlayanlar olduğunu belirtmesidir. Küreselleşen dünyada ikinci çitleme hareketi olarak geçen entelektüel fikri alanın sınırlandırılmasında da kullanılmaktadır. Genel anlamda adına entelektüel mülkiyet denen telif hakkı, patent ve marka tescili uygulamalarında da ortak mallar trajedisi yaygın bir meşrulaştırma aracı olarak kullanılmaktadır⁵³.

Ostrom çalışmalarında balıkçılık, ormancılık ve tarım alanlarındaki üretici birliklerini incelemektedir. Ostrom'a göre bu üretici birlikleri sadece verimli ve karlı değil aynı zamanda hesaplarını düzenli tuttukları ve vergi kaçırmadıkları için de refah devletleri için uygun davranışlarda bulunduklarını ileri sürmüştür. Ostrom, yapmış olduğu tezlerde, refah devletinin varlığının devam edebilmesi için sosyal güvenlik ve vergi sistemlerinin düzgün bir biçimde

⁵⁰ http://nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/2009/press.html (15.02.2014).

⁵¹ Begüm Özden Fırat, *age*, 10.

⁵² *age*, 11.

⁵³ *age*, 35.

işlemesi gerektiğini savunmaktadır⁵⁴. Ostrom'un Nobel iktisat ödülünü almasındaki temel etken işte bu ekonomik yönetim anlayışından kaynaklanmaktadır⁵⁵.

3.4.1.Elinor Ostrom

Elinor Ostrom Indiana Üniversitesi'nde siyaset bilimi profesörlüğü görevini yürütürken yine aynı üniversitede Kamu ve Çevre İşleri Bölümünde yarı zamanlı öğretim üyesi, siyaset teorisi ve siyasal analizleri atölyesi eş başkanı ve kurumlar, nüfus ve çevresel değişim çalışmaları merkezi eş başkanı olarak da görev almıştır.

Indiana Üniversitesi'nin resmi web sayfasında Ostrom'un ilgi duyduğu araştırma konuları aşağıdaki gibi sıralanmıştır⁵⁶;

- Kurumlar, bireylerin verecekleri kararlarda kullanacakları bilgileri nasıl oluştururlar?
- Çeşitli ortak karar alma süreçlerinde ne tür yargı ya da önyargı inşa edilmektedir?
- Farklı tercihler farklı kurumsal yapılar içindeki etkileşim ile nasıl birleştirilmektedirler?
- Ortak tercihler, bürokrasi ve çok çeşitli kamu ekonomisi alanları, sosyal sorunlar gibi farklı kurumsal düzenlemelerde kişi tercihlerinin anlaşılıp açıklanmasını yapıp, araştırma bulgularını işleyen modellere nasıl entegre edilebilir⁵⁷?

Ostrom 1973 yılında eşi Vincent Ostrom ile birlikte Bloomington'daki Indiana Üniversitesi Siyaset Teorisi ve Siyasal Analizleri Atelyesi'ni (Workshop in Political Theory and Policy Analysis) kurmuştur.

Ostrom görüldüğü gibi yaptığı çalışmalarda sadece özel bir alanda değil oldukça geniş bir alana dağılan konular üzerinde çalışmalar yapmıştır. Ostrom'un yarım yüzyılı aşkın akademik kariyerinde özellikle çevre sorunları üzerinde duran konularıyla siyaset bilimi, kamu yönetimi ve kurumsal teoriler üzerinde birçok kitap ve makaleleri yer almaktadır. Ostrom daha sonraları kendisine Nobel İktisat ödülünü kazandıracak ortak havuz kaynaklarında kolektif davranışlar ve işbirliği konuları üzerinde yoğunlaşmıştır. Ostrom ortak havuz kaynakları konusunda çalışmalar

⁵⁴ Derek Armitage, "Governance and the Commons in a Multi-Level World", **International Journal of the Commons**, s. 2, (2008): 7-32.

⁵⁵ İpek Gümüşcan, "Ortak Malların Trajedisinden Ortak Malların Fırsatına: Bir Elinor Ostrom Portresi", **Eğitim Bilim Toplum Dergisi**, s. 32 (2010): 49-60.

⁵⁶ <http://www.cogs.indiana.edu/people/homepages/ostrom.html> (09.04.2014).

⁵⁷ Erling Berge, Frank Van Laerhoven, Editorial: Governing the Commons for Two Decades: A Complex Story, **International Journal of the Commons**, s. 5, (2011): 160-187.

yapan en önemli araştırmacılarından biri olarak görülmektedir. Yaptığı ortak havuz çalışmalarında, ortak havuz kaynaklarının uzun süre sürdürülebilmesi için eko sistemle nasıl bir iletişim halinde olunması gerektiğini açıklamaktadır. Ortak havuz alanları kavramı ormanlar, petrol yatakları, otlak, sulama ve balıkçılık alanlarını içermektedir. Ostrom, yerel olarak ortak havuz kaynakları yönetimi için 8 farklı tasarım ilkesi ileri sürmektedir⁵⁸:

- Ortak havuz kaynaklarının sınırlarının net bir biçimde belirlenip, kaynakla bağı olmayan bireylerin söz konusu kullanımdan dışlanması,
- Ortak malların söz konusu ödeneklerinin yerel şartlara göre ayarlanması,
- Ortak kaynakların kullanımına katılan bireylerin her birinin karar verme süreçlerine dâhil edilmesi,
- Söz konusu katılımcılar ve katılımcılara karşı sorumlu olan gözlemcilerin düzenli bir gözetleme sistemi ile denetlenmesi,
- Ortak kaynakların kullanım kurallarını ihlal eden bireylerin, o malın kullanımından dışlanması,
- Yapılacak düzenleme ve çalışmaların minimum maliyetli ve kolay erişilebilir biçimde olması,
- Ortak havuz kaynaklarını kullanan bireylerin belirledikleri kuralların bürokratlar tarafından kabul edilmesi,
- Çok büyük ortak havuz alanları içerisinde daha küçük boyutlu ortak havuz alanlarını içeren iç içe geçmiş bir yapıyı bulundurması gerekmektedir.

3.4.2.Elinor Ostrom ve Ekonomik Yönetişim

Kurumlar, insanlar arası etkileşimin yönetilmesini sağlayan birimler olarak adlandırılmaktadırlar. Kurumlar kurallar bütününden meydana gelmektedir. Mevcut çoğu kurumun temel görevi, bireyler arası değiş tokuşun ve üretimin düzenlenmesinin sağlanmasıdır. Hukuk, siyasal iktidar ve özel sektör, değiş tokuş sayesinde bireylerin zenginleşmesini sağlayan yapıyı düzenlemektedir⁵⁹. Ekonomik yönetim de söz konusu kurumların, ekonomik temeller dâhilinde nasıl işlediğini anlamaya çalışmaktadır.

⁵⁸ http://en.wikipedia.org/wiki/Elinor_Ostrom, (22.04.2014)

⁵⁹ E. Ostrom, **Governing the Commons: The Evolution of Institutions** (Cambridge: Cambridge University Press, 1990) 37.

Kurumlar, ekonomik piyasa ve pazarın kurallarının yasal düzenlemeleri ile bu kuralların uygulanması süresince denetlenmesi görevini üstlenmektedirler. Geri kalan diğer kurumlar da mevcut üretimi ve değiş tokuşun düzenlenmesi görevini üstlenmektedirler.

Ostrom ekonomik yönetim kavramının daha iyi anlaşılması yönündeki katkılarından dolayı 2009 yılında Nobel iktisat ödülünü, Oliver Williamson'la paylaşmıştır. Oliver Williamson 1971 senesinden beri yayınlanan makaleleri ve kitaplarıyla çıkar çatışmalarının çözülmesinin pazar ve şirketlerin yönetim yapılarının düzenlenmesi ile olacağını belirtmektedir. Müzakere ile işbirliğinin anlaşmazlıklara yol açması piyasa mekanizmasının bir kusuru olarak tanımlanmış, çözümünün ise şirketlerin otoritelerinin kullanılması ile aşılabileceğini belirtmiştir. Fakat bunun tek dezavantajı şirketlerin kendi otoritelerini kötü amaçlar için kullanmalarıdır.

Bazı zamanlarda piyasa içerisindeki çatışmalar hoş görülebilir seviyede olduğu için müdahaleye gerek duyulmamaktadır. Williamson'un bu konudaki tezi, alıcı ve satıcı arasında karşılıklı bağımlılık ne ölçüde büyükse, bireylerin söz konusu şirketlerin sınırları içerisinde işlem yapma olasılığı o derecede yüksek olacağı şeklindedir. Peki, bu durumda karşılıklı bağımlılığın derecesi nasıl belirlenebilir? Karşılıklı bağımlılığın derecesi, ticari malın alıcı ve satıcı arasındaki ilişkinin dışarısında tutulup tutulmamasına bağlıdır. Örneğin, bir kömür madeni ve onun yanındaki elektrik üretme tesisi arasında işbirliği yapma oranı, söz konusu kömür madeninin daha uzaktaki elektrik üretme tesisi ile işbirliği yapma oranına göre daha yüksek olacaktır.

Elinor Ostrom, ortak kaynakların mülkiyetinin yanlış yönetilmesi, özelleştirme ya da yeniden düzenlenmesi ile ortadan kalkacağı yönündeki görüşlere tamamiyle karşı çıkmaktadır. Ayrıca ortak meralar, balıkçılık alanları, göller gibi bireyler tarafından yönetiminin sağlandığı ortak havuz alanlarındaki birçok araştırmasına dayanarak ileri sürdüğü reçetenin geleneksel yöntemlere göre çok daha iyi sonuçları meydana getirdiğini ileri sürmektedir. Çünkü uygulanan geleneksel yöntemler tüm dünyadaki ortak kaynaklara uygulanabilmesi için fazla statiktir. Dolayısıyla geleneksel çözümlerin faydalı olmaktan ziyade yeni sorunları beraberinde getirdikleri kolaylıkla söyleyebilir⁶⁰. Ostrom'un ortak mallar trajedisi konusuna getirdiği çözüm, yerel kullanıcıların yapacağı işbirliği ve kendilerinin tanımladığı yeni düzenlemeler ile daha iyi ve etkin bir biçimde yönetilebileceğini açıklamaktadır⁶¹.

⁶⁰ James M. Acheson, "Ostrom for Anthropologists", **International Journal of the Commons**, s. 5, (2011): 4-19.

⁶¹ Begüm Özden Fırat, **age**, 38.

Tüm dinamikleri çözüme dâhil eden ve küreselleşen dünyaya uyarlayan bir teori tasarlayan Ostrom, gözlemlenen kurumları, tekrarlanan oyunların dengeli bir çıktısı olarak tanımlandığında anlaşılabilirliğini ileri sürmüştür. Fakat oyuncuların kendi çıkarlarına göre hareket edip diğer katılımcıları cezalandırdığı durum hesaba katılırsa, diğer kuralları ve davranış çeşitlerini bu varsayıma dâhil etmek zor olacaktır. Laboratuvar deneyimleri ve yapılan araştırmalarda bireylerin hata yapan katılımcıları cezalandırma içgüdüsü tahmin edilenden daha fazladır. Yapılan bu çıkarsama sadece ortak mallar konusunda değil bireyler arasındaki tüm işbirliği durumlarında geçerlidir⁶². Araştırmalar göstermektedir ki Ostrom ve Williamson'un çalışmaları ve yaptıkları katkılar birbirlerini tamamlayıcı niteliktedir. Williamson yaptığı çalışmalarla sözleşme ve kurallarla belirlenen işlemlerin düzenlenmesi ile ortaya çıkabilecek sorunlara değinirken, Ostrom kuralların uygulanması konusunda araştırmalarını şekillendirmiştir.

Ostrom ortak havuz kaynaklarını birçok katılımcının faydalanabildiği, aynı zamanda bir bireyin kullanımının diğer bireylerin kullanımını etkilediği kaynaklar olarak tanımlanmıştır. Fakat şu da rahatlıkla söylenebilir ki, bazı ortak malların, kaynağın sahip olduğu teknolojik mülkiyete bağlı olarak ortaya çıkabildiğidir. Söz konusu teknolojik mülkiyet, bireylerin ortak havuz kaynağının kullanımını kontrol etme konusunda yaşanacak sıkıntıdan dolayı, söz konusu ortak havuz kaynağını özel kaynağa dönüştürmeye engel olmaya yetecektir.

Ortak havuz kaynaklarında kaynağa erişimin rahat olduğu ve kolaylıkla kontrol edildiği söylenebilir. Fakat katılımcı bireylerin kullanım şartları üzerinde fikir birliği sağlamada sorunlar yaşaması özelleştirme çalışmalarının sekteye uğramasına neden olmaktadır. Örnek olarak petrol havzaları ve su kaynakları verilebilir. Bu gibi ortak kaynaklar birden fazla kişinin müştereki olduğu yerler olarak bilinmektedir. Teknolojik faktörlerin bileşimi bu kaynakların ortak mülkiyet olarak kullanılıp kullanılmayacağı konusunda fikir sahibi olunmasında yardımcı olacaktır.

Garett Hardin 1968 senesinde yapmış olduğu çalışmasında ortak havuz kaynaklarının aşırı bir biçimde kullanıldığını ve bunun sürekli artan bir hızla yaygınlaştığını açıklamış ve bunu oldukça çarpıcı bir başlıkla yayınlamıştır: 'The Tragedy of the Commons' yani 'Ortak Havuz Kaynaklarının Trajedisi'. Hardin bir Neo Malthusçu idi. Nüfus artışı ve bu konu üzerindeki tartışmalar dönemler boyunca oldukça etkilidir. Ostrom ise ortak hizmet kullanımı açısından devlet ya da bireysel mülkiyet dışında kullanıcıların dayanışmacı, işbirlikçi, kolektif yani daha

⁶² Elinor Ostrom, Jimmy Walker, Roy Gardner, **age**, 413.

sürdürülebilir bir kaynak yönetimi görüşünü savunmaktadır. Bunun için Ostrom daha küçük ölçekli, maksimum birkaç bin kişilik bir popülasyonun örnekleri üzerinde yoğunlaşmaktadır⁶³.

İktisat biliminde ortak havuz kaynakları için iki çözüm yolu öne sürülmektedir. Bunlardan birincisi ortak havuz kaynaklarının özelleştirilmesidir. En uygun özelleştirme ortak havuz kaynağının kapasite ve kontrolü için kullanılan teknoloji seviyesine bağlıdır. Eğer ortak malların kötü kullanımının analizi belirlenenden daha da maliyetli ise, bu durum özelleştirmede mülkiyeti bir ya da birden fazla kişi arasında paylaştırmayı gerektirebilir⁶⁴.

İkinci bir çözüm yolu ise Pigou tarafından ortaya atılmıştır. Pigou'ya göre merkezi hükümet söz konusu ortak havuz kaynağını almalı ve vergi muafiyeti yolunu izlemelidir. Bu çözümün asıl amacı esas kullanıcıları malın kullanımından dışlamaktır. Böylelikle ortak havuz kaynağının aşırı kullanımı belli bir noktaya kadar engellenebilir⁶⁵. Normal şartlarda, yani gözlem maliyetlerinin sıfır olduğu ve malı kullananların tercihlerinin tam olarak bilindiği durumda vergiler, Pazar fiyatları ile aynı seviyede olacaktır. Coase ise 1960 senesinde yayınladığı bir çalışmada Pigou'nun ileri sürdüğü çözümün gerçek koşulları yansıtmadığı için sadece teoride çalışacağını belirtmiştir. Bu çözümün vergilendirme maliyetinin olmadığı durumda sorunsuz işleyen bir çözüm yolu olduğu kabul edilebilir, fakat devlet düzenlemeleri, vergilendirme maliyetinin sıfır olması konusunda yetersiz kalmaktadır. Coase'a göre asıl sorun, tüm işlem maliyetlerini hesaba kattığımızda çeşitli özel ve kamu düzenlemelerini karşılaştırmada ortaya çıkacaktır. İşlem maliyetlerine bağlı olarak, piyasa, şirket ve devletler en iyi yönetim mekanizmasını belirleyeceklerdir.

Bir diğer çözüm yolu ise, ortak havuz kaynağının mülkiyetini korumak ve kullanıcılarına kendi yönetim sistemlerini oluşturmalarına izin vermektir. Fakat bu çözüm yolu birçok iktisatçı tarafından kabul görmemiştir. Ostrom, *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action* (Ortak Havuz Kaynaklarını Yönetmek, Ortak Eylem İçin Kurumların Dönüşümü) isimli kitabında, ortak havuz kaynaklarının yönetimini bir trajedi olarak tanımlayan tüm görüşlere karşı çıkmıştır. Ostrom yaptığı araştırmalarda, ortak havuz kaynaklarından yeterli derecede fayda sağlayacakları kuralları ve uygulama mekanizmalarını kendilerinin kolaylıkla

⁶³ Begüm Özden Fırat, **age**, 8.

⁶⁴ Tahir Büyükkın, Yaşar Bülbül, Necip Çakır, **Nobel'in İzinde İktisat Kuramının Gelişimi**, (İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2010), 778.

⁶⁵ Arthur Cecil Pigou, **The Economics Welfare** (London: Macmillan, 1920), 59.

belirleyebildiklerini saptamıştır⁶⁶. Devlet tarafından belirlenen düzenleme mekanizmaları çoğu zaman verimli sonuçlar doğurmamaktadır. Bunun sebebi ise merkezi hükümetin yerel konularda yeterli bilgiye sahip olmamasından kaynaklanmaktadır. Ostrom, merkezi yönetimin müdahalesinin olduğu örneklerin diğerlerine göre çok daha karmaşık ve anlaşılmaz olduğunu söylemektedir⁶⁷.

3.4.3.Ortak Havuz Problemine Elinor Ostrom'un Katkıları

Ostrom'un katkılarının temeli alan araştırmalarına dayanmaktadır. Ostrom doktora tezinde, Los Angles'in bir kısmında tuzlu suyun yer altı kaynaklarına sızmasını önleyen girişimcilik faaliyetleri üzerinde çalışmıştır. Fakat az sayıdaki alan çalışması bu konuda bir genelleme yapmayı mümkün kılmamaktadır. Ortak havuz kaynakları üzerine yapılmış olan tüm kaynakları bir araya toplayan Ostrom, hepsini derleyip birbirleriyle karşılaştırarak daha güçlü sonuçlara ulaşmıştır.

Ostrom yaptığı araştırmalarda yerel yönetimlerin genelinin ortak havuz kaynaklarını yönetmede oldukça başarılı olduklarını görmüştür, fakat Ostrom daha çok başarısız örnekler üzerinde yoğunlaşmıştır. Başarısız örneklerde yerel yönetimlerin kaynaklarla ilgili aldıkları kararları, kuralları ve bu kuralların uygulanışını ampirik olarak yakından incelemiştir. Ostrom yerel kaynakların genellikle etkili olabildiğini, fakat çoğu kaynakların da heba edildiğini belirtmiştir. Ortak mallara genellikle mera örneği verilmektedir, fakat yaşanan dünyada küreselleşme ile birlikte çok daha fazla ortak mal sayılan mallara ve kaynaklara rastlanmaktadır. Bilgi, internet kullanımı gibi modern yaşamda da ortak mallardan söz edilebilir. Çünkü günlük yaşamda meraların önemi kalmadığı bilinmektedir. Dolayısıyla, Ostrom'un çözümlerini, piyasanın üretmede sorunlar yaşadığı konularda, kolektiviteler nasıl üretip, yönetip kontrol etmektedirler biçiminde düşünmekte fayda vardır⁶⁸. Örneğin, Ostrom'un iklim değişikliği ile mücadelede yerel ve bölgesel olarak sera gazı emisyonlarının azaltmaya yönelik girişimleri desteklese de, daha çok küresel ölçekte önlemlerin alınmasını daha etkin bir yöntem olarak görmektedir. Ostrom'un en büyük katkıların biri ise kapitalizmin ancak ortak mallarla birlikte var

⁶⁶ Elinor Ostrom, **Governing the Commons: The Evolutions of Institutions for Collective Actions** (Cambridge: Cambridge University Press, 1990), 94.

⁶⁷ Denise L.Anthony, John L.Campbell, States, Social Capital and Cooperation: Looking Back on Governing the Commons, **International Journal of the Commons**, s.5 (2011): 284-302.

⁶⁸ Begüm Özden Fırat, **age**, 9.

olabileceğini savunmasıdır. Ostrom kapitalist sistemin daha organize bir biçimde ilerlemesi, yerel ve sivil toplulukların kapitalist sistemin daha organize hareket etmesinde önemli bir rolü olduğunu, bu safhada devlet müdahalesine çok da gerek görülmediğini ifade etmektedir⁶⁹.

Yapılan çalışmalar özelleştirme ve devlet mülkiyetinin hangi durumlarda düzgün işleyemediğini anlamamızı sağlamaktadır. Ostrom yapacağı yorumlar ve çıkarımlar için öncelikle 2005 Nobel İktisat Ödülünü alan R.J.Aumann ile bağdaşan tekrarlanan oyunlar başta olmak üzere, işbiriksiz oyun teorisinden faydalanmaktadır⁷⁰. Ancak şunu da söylemek gerekir ki, soyut matematiksel kavramların ortak havuz kaynaklarının yönetimine adapte edilmesi uzun zaman alacaktır.

3.4.4.Temel Bulgular

Tekrarlanan oyun teorisine göre kaynakların mevcut kullanıcılarının sayısında meydana gelen bir artış ya da söz konusu kullanıcıların zaman aralığının kısılması, kullanıcılar arasında işbirliği şansının azaldığını ifade etmektedir. Bu varsayımların kaynağı büyük oranda Elinor Ostrom'un yaptığı çalışmalara dayanmaktadır. Fakat asıl merak edilen soru ise bir grup kullanıcının diğerlerine göre daha kolay işbirliği yapmasının mümkün olup olmamasıdır.

Ostrom'a göre ortak havuz kaynaklarının başarılı bir şekilde yönetilebilmesi için birkaç koşul sağlanmalıdır. Bunlardan bazıları açıklanırsa, kuralların açık ve net bir biçimde hangi kullanıcının ne görevi üstleneceğini belirtmesinin önemli bir nokta olduğu söylenebilir. Ortak havuz kaynakları yönetiminde karşılaşılabilecek sorunlara karşı en uygun çözüm mekanizmaları geliştirilmelidir. Bireylerin mevcut ortak kaynağı koruması da, kardan alacakları pay ile doğru orantılı olmalıdır.

Diğer ilkeler yukarıda açıklanan ilkelere göre çok daha ilginçtir. Ostrom'a göre gözlem ve yaptırımların doğrudan doğruya kullanıcılar ya da kullanıcılara hesap verebilecek kişiler tarafından yönetilmesi gerekmektedir. Ostrom'un bu görüşü geleneksel görüşe ters düşmektedir. Çünkü geleneksel görüşe göre bu yaptırım ve gözlemlerin kullanıcılar haricindeki objektif düşünebilecek kişiler tarafından yapılması gerekmektedir. Ostrom'un bu görüşüne yapılan eleştirilerden biri, kullanıcıların oldukça yüksek olan gözlem ve cezalandırma görevlerini neden

⁶⁹ Begüm Özden Fırat, **age**, 9.

⁷⁰ Tahir Büyükakın, Yaşar Bülbül, Necip Çakır, **age**, 757.

kendilerinin üstleneceği noktasında olmuştur. Maliyet her ortak mal kaynağı için özeldir ve tüm kar grupları arasında dağıtılmaktadır. Sonuç olarak, bedavacı bir kullanıcı, maliyetleri düşük olmayan ve yaptırımlardan doğrudan kar edemediği durumlarda, gözlem ve yaptırımları karşılamak istemeyecektir⁷¹. Ostrom bu gibi durumlarda düşük maliyet kadar yüksek ödüllü durumların da ön plana çıkarılması gerektiğini söylemiştir. Fakat daha sonra Ostrom, Walker ve Gardner yapmış oldukları çalışmalarında, cezalandırmanın daimi belli bir kar karşılığında yapıldığını ve doğal karşılık motivasyonunun da önemli rol oynadığı şeklindeki görüşleri de reddederler⁷².

Ostrom'un belirttiği ilkelerden biri de, ilk ihlalde yumuşak daha sonraki ihlallerde ise ağır yaptırımların uygulanması şeklindedir. Aynı şekilde karar sürecinin kullanıcıların katılımı doğrultusunda bir demokratik yapılanma dâhilinde işlemesi gerekmektedir. Ostrom, kullanıcılar kendi kendilerine örgütlendiği zaman, dış otoriteler tarafından bunun kabul edilmesi durumunda yönetişimin çok daha kolay olduğunu ileri sürmektedir.

“Governing the Commons” ve daha sonraki yayınlarında Ostrom tüm bu ilkelerin gerekliliğini açıklayıp geniş tartışmalara yer vermektedir. Bu ilkeler karmaşık siyasal sorunlara ışık tutan örneklerle kolay bir çözüm getiremese de ortak davranış ve gözetleme, yaptırım konularına sağlam çözümler öne sürmektedir⁷³.

Ostrom daha ileri düzeyde özelleştirilmiş ya da devlet yönetimindeki uygulamalara bile uygulanabilecek tarzda ilkeler tanımlamaktadır. Bu ilkelerden kısaca bahsedersek, gözetleme doğrudan olduğunda her zaman olumlu sonuçlara daha kolay biçimde ulaşılabilirliktedir ve Ostrom gözetlemenin nasıl ortak havuz teoremine uygulanıp basitleştirilebileceğini açıklamaktadır. Örneğin, avlanma sezonları gibi takvim sınırlamalarını kontrol etmek, miktar sınırlamalarını kontrol etmekten çok daha kolaydır.

Çok sayıdaki alan çalışmalarından çıkılacak sonuçlardan biri de, büyük ölçekli işbirliklerinin aşağıdan yukarıya doğru sıralanmasıdır. Ödenek, şartname, gözetleme, uygulama, çatışma çözme ve yönetim faaliyetlerinin tümü iç içe geçen iştiraklerin tabakalarında örgütlenmektedirler⁷⁴. İyi işleyen kurallar bütününde geniş kitleyi etkileyecek gruplar diğer

⁷¹ Elinor Ostrom, **Governing the Commons: The Evolutions of Institutions for Collective Actions**, 37.

⁷² Elinor Ostrom, Jimmy Walker, Roy Gardner, **age**, 24.

⁷³ Elinor Ostrom, **Understanding Institutional Diversity**, (Princeton NJ: Princeton University Press, 2005), 267.

⁷⁴ Tahir Büyükakın, Yaşar Bülbül, Necip Çakır, **age**, 750.

gruplarla kolayca işbirliğine girebilmektedirler. Bu durumda küçük grupları oluşturmada büyük grubu oluşturma zor olduğu söylenebilir.

Ostrom'un çalışmaları akla yeni sorular getirmektedir. İşbirliklerinin aşağıdan yukarıya doğru inşa edilip edilmemesini ya da geniş ölçekli sorunlarla uğraşılırken diğer yaklaşımların makul olup olmadıklarını araştırmak oldukça önemlidir. Ostrom'un son çalışmaları yerel ortak havuz malları üzerinde yapılan araştırmalardan çıkarılacak derslerin daha büyük ve anlaşılır, hatta küresel ortak havuz kaynaklarının sorunlarını çözmede önemli kaynak oluşturacaktır⁷⁵. Diğer bir soru da mevcut deneyimler ve teknoloji ile yönetim tarzı arasındaki ilişkinin nasıl gerçekleştiği noktasındadır⁷⁶.

3.4.5.Laboratuvar Deneyimleri

Ostrom'un araştırmaları alan çalışmalarından oluştuğu için ortak havuz kaynakları problemine bir açıklama getirme niteliğinde idi. Yeni alan çalışmalarının ortaya çıktığı zamanlarda ise bu çalışmalarda teoriler teste tabii tutulmaktaydı. Yapılan testlerde görüldü ki birbiriyle bağlantılı olan unsurların çok yönlü olması, konu üzerinde açıklayıcılık özelliklerinin yetersiz olmasına neden olmaktadır. Bu nedenle Ostrom ve çalışma arkadaşları, bireysel önerileri doğrudan test edebilmek için, sosyal sorunlara neden olan bir takım davranışlar üzerine laboratuvar deneyleri gerçekleştirmeye karar verdiler⁷⁷. Ostrom daha sonra, Dawes, McTavish ve Shaklee(1977), Marwell ve Ames(1979-1980) ve 1980'lerdeki birçok araştırmacının ilk deneysel çalışmaların temelini oluşturan bulguların, daha yapay ve kontrollü deney ortamlarında tekrar test edilip edilemeyeceğini araştırmaya karar vermiştir⁷⁸.

Genelde tipik bir laboratuvar deneyinde, deneklerin sayısını ve son dönem aralığını bilmek, işbirliği yapılacak dönemler arasında karar vermeyi kolaylaştırmaktadır. Her bir dönem aralığında deneye tabii tutulan bir denek kamu hizmetine katkı sağlamaktadır. Deneyin ilginç olan gözlem sonuçlarından biri, karar verme süresince, bireyin en uç katkı maliyeti, kendi karından büyük, fakat toplumsal kar düzeyinden düşük olduğudur. Dolayısıyla oyun tek bir

⁷⁵ Thomas Dietz, Elinor Ostrom, Paul C. Stern, The Struggle to Govern the Commons, **Science**, s.302 (2003): 1907-1912.

⁷⁶ Brian R. Copeland, M. Scott Taylor, Trade, Tragedy and the Commons, **American Economics Review**, s.99 (2009): 725-749.

⁷⁷ Elinor Ostrom, Jimmy Walker, Roy Gardner, **age**, 52.

⁷⁸ Tahir Büyükkakın, Yaşar Bülbül, Necip Çakır, **age**, 750.

dönem oynandığı takdirde, rasyonel ve bencil davranan birey toplumsal açıdan hiçbir katkı sağlayamamaktadır.

Bu deneylerin diğer laboratuvar deneylerinden farkı ise yaptırım olanaklarının bireylere teker teker açıklanmasıdır. Deneysel bir yönetimde, denekler diğer deneklerin bir önceki dönemde yaptıkları katkılar hakkında bilgi edinmeleri sağlanmaktadır. Ayrıca her bir denneğin kendi rakibini istediği biçimde cezalandırmasına da izin verilmektedir. Verilen cezalar hem cezayı veren denek hem de cezalandırılan denek açısından oldukça maliyetli olabilmektedir. Bu sebeple rasyonel ve bencil davranan birey, oyun sadece bir dönem oynandığı durumda ceza vermekten uzak duracaktır.

Cezanın, deneyin gerçekleştiği sahada oldukça önemli bir yaptırım olduğunu görenler, aynı sonuçların laboratuvar ortamında da önem arz edip etmeyeceğini, eğer önemli ise neden önemli olduğunu araştırmanın oldukça ilginç sonuçlar ortaya çıkaracağını düşünmekteydiler. Yamagishi 1986 yılında yapmış olduğu çalışmada denekler arasında iletişimin olmadığı duruma dikkat çekmiştir. Buna karşıt olarak ise Ostrom, Walker ve Wardner 1992 senesinde yayınlanan çalışmalarında çoğu denneğin laboratuvar ortamında sadece ceza ile alakadar olduğunu belirtmiş, ayrıca bu sürecin deneklerin birbirleriyle iletişim halinde olmaları durumunda, iletişimin tamamen kesildiği duruma göre daha iyi işlediği tezini savunmuşlardır. Bu bulguların tümü daha geniş bir laboratuvar çalışmasının yapılması fikrini geliştirmiştir. Buna örnek olarak Fehr ve Gächter'ın 2000 yılında yayınlanmış bir çalışması verilebilir. Yapılan bu çalışmada, deneysel oyunun önceden belirlenen bir dönem içerisinde yapılması ve deneklerin bireysel olarak belli bir üne sahip olmaları durumunda dahi cezalandırmaların söz konusu olduğunu ve sosyal sorunlarla davranışların bu şekilde disipline edildiği açıkça görülmüştür. Dolayısıyla Fehr ve Gächter, deneklerin hata yapan bireyleri cezalandırmaktan dolayı haz aldıklarını ileri sürmektedirler⁷⁹.

Başka bir örnek ise, Masclet'in 2003 yılında yapılmış bir çalışmasına dayanmaktadır. Masclet sembolik yaptırımların, en az parasal yaptırımlar kadar etkili olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca, bireylerin dışlanma korkusu sebebi ile yaptırımları önemli gördüklerini belirtmiştir. Bir diğer örnek olarak ise Kosfeld, Okada ve Riedl'in 2009 yılında yayınlanmış olan çalışması

⁷⁹ Ernst Fehr, Simon Gächter, Cooperation and Punishment in Public Goods Experiments, **American Economic Review**, s. 90 (4), (1999): 980-994.

gösterilebilir. Kosfeld, Okada ve Riedl'in çalışmasında, denekler hile yapan bireyi cezalandırmak için büyük gruplar halinde bir araya geldiklerini, fakat küçük grupların ise kendilerine ve dış bireylere zarar verme olasılığı olduğunu bilmelerine karşın yaptıkları hileleri gizlediklerini öne sürmektedirler⁸⁰.

Ostrom'a göre yapılan tüm bu laboratuvar deney örnekleri, bireyler arası işbirliğinin doğru bir şekilde anlaşılıp yorumlanması, bireylerin motivasyon kaynağının daha ayrıntılı analizlerine bağlı olduğunu ileri sürmektedir⁸¹. Yapılan çalışmalar, son yirmi yıldır Ostrom'un bu öngörüsüne bağlı olarak oluşturulmaktadır. Toplumsal tercih açısından giriş literatürü olarak Fehr'in, alan çalışmalarının evrimsel literatürü açısından ise Nowak'ın çalışmalarına bakmak faydalı olacaktır⁸².

Ostrom'un saha ve laboratuvar deneyimlerine dayanarak elde ettiği verileri, diğer teorisyenlerin sahada gözlemlenen ortak davranışın anlaşılabilmesi için ne tür oyunlarla analiz yapmaları gerektiği konusuna ışık tutmaktadır. Tekrarlanan n kişili mahkûmlar çıkmazı oyununun geleneksel olarak zengin bir kavramsal açıklamaya sahip olmasına karşın, ortak havuz problemi konusunda uygulanan ödül ve cezaları etkin bir biçimde açıklamakta yetersiz kaldığı söylenebilir. Sethi ve Somanathan'ın 1996 yılında yayınladıkları çalışmaları, her oyuncunun diğer oyuncuları ortak havuz kaynakları etkileşiminin her safhasında cezalandırabilmelerine izin veren ortak havuz kaynakları oyunu alanında en temel çalışmalardan biri olma özelliğini korumaktadır. Şunu da belirtmek gerekir ki Sethi ve Somanathan'ın çalışmasında kurguladıkları ortak havuz kaynakları oyunu, n kişili mahkûmlar çıkmazı oyununun temel özelliklerini taşımaktadır⁸³.

3.5.Ortak Mallarda Oyun Kuramı

Oyun Kuramı işbirliğinin insanların kolektif davranışlarını ne derecede etkilendiği ile ilgilenmektedir. Sorunların temeli kaynakların sınırlı, insan ihtiyaçlarının ise sınırsız bir yapıda olmasıdır. Kaynakların etkin kullanımı işbölümü ve uzmanlaşma ile gerçekleşmektedir. Birçok

⁸⁰ Tahir Büyükakın, Yaşar Bülbül, Necip Çakır, **age**, 780.

⁸¹ Elinor Ostrom, Collective Action and the Evolution of Social Norms, **Journal of Economics Perspectives**, s. 14, (2003): 137-158.

⁸² Tahir Büyükakın, Yaşar Bülbül, Necip Çakır, **age**, 751.

⁸³ Rajiv Sethi, E.somanathan, The Evolution of Social Norms in Common Property Resource Use, **The American Economic Review**, c.86, s.4, (1996): 766-788.

araştırma ortak mallar trajedisini oyun kuramı ile açıklamaktadır.

3.5.1.Oyun Kuramı

Oyun kuramı, bir ya da birden fazla kişinin çıkarlarını gözetmek için rasyonel biçimde davrandıklarını öngören kuram olarak adlandırılmaktadır. Bir oyun, etkileşimin bazı zamanlarında birbirleri ile rekabet eden, en az iki oyuncudan oluşan bir ortamda gerçekleşmelidir. Oyun kuramının temel katkısı, ortak özelliklerin olduğu durumlarda hangisinin seçileceğini matematiksel bir kuram olarak ortaya koymasıdır.

Sıfır toplamlı olan ve sıfır toplamlı olmayan oyunlar kısaca açıklanırsa, sıfır toplamlı olan oyunlar, oyundaki kişilerden birinin kazancı, diğerinin kaybı anlamına geldiği oyunları oluşturmaktadır. Kısaca kaynaklar sabitken bireylerin, elde edeceği miktarın hep daha fazlasını talep etmeleridir. Sıfır toplamlı olmayan oyunlar ise, katılımcıların çoğu faydalarını arttırmak için aralarında işbirliği yapmaları, analizleri ve doğacak sonuçları kapsamaktadır. Aslında bu işbirliği söz konusu kaynağın kapasitesini arttıracaktır. Fakat öngöremedikleri şey, diğer katılımcıların isteğidir. Bu konuda verilebilecek en iyi örnekler, mahkûmlar çıkmazı ve ortaklık trajedisidir. Her iki örnekte de bireyler kendi çıkarlarını minimum seviyeye indirecek ve en kötü sonuca neden olan kullanımı elde edeceklerdir. Eğer her katılımcı kendi çıkarlarından ziyade toplumun çıkarlarını düşünür ve ona göre hareket ederse, toplumsal optimum seviyesine ulaşılabilir. Bu durum mahkûmlar çıkmazı ile çok daha kolay bir biçimde açıklanmaktadır.

	İtiraf	İnkâr
İtiraf	5, 5	0, 10
İnkâr	10, 0	1, 1

Şekilde de görüldüğü gibi, satırlar birinci mahkûmun, sütunlar ise ikinci mahkûmun alacağı karar bileşimlerini içermektedir. Kararların oluşturduğu sonuçlar ise, kararların kesiştiği noktada meydana gelmektedir. Her iki mahkûmun da işlediği suçu itiraf etmesi halinde, iki suçlu da beş sene hapis cezası almaktadır. Birinci oyuncu itiraf ederken ikinci oyuncu suçu inkâr ederse, birinci oyuncu hiç ceza almazken, ikinci oyuncu 10 yıl hapis cezası almaktadır. Tam tersi durumda birinci oyuncu inkâr ederken, ikinci oyuncu itiraf ettiği durumda, ikinci oyuncu hapis cezası almazken birinci oyuncu 10 yıl hapis cezası almamaktadır. İki oyuncu da inkâr ettiği

durumda ise her ikisi de 1'er yıl hapis cezası alıyorlar. Her iki oyuncunun da beşer yıl hapis cezası aldığı durumu ifade eden bölge oyunun Nash dengesidir. Nash dengesine karşın ikisi de işbirliği yapıp, suçlarını inkâr edince sadece birer yıl hapis cezası alacaklardır. Dolayısıyla bireysel çıkarlardan ziyade toplumun çıkarları düşünüldüğünde toplumsal optimum dengesine ulaşılabilirdiği söylenebilmektedir.

Konuyu incelerken dikkat edilmesi gereken hususlar, ekonomiye hiçbir müdahalenin olmaması ve ekonominin doğal bir düzende işleridir. Ekonominin doğal düzen kavramında, kişisel çıkarlarla toplumsal çıkarlar birbirleriyle çatışmamaktadır. Doğal olarak böyle bir ekonomide bireyler kendi çıkarları peşinde koştukları müddetçe toplumun da çıkarları optimum seviyeye ulaşacaktır. Bu konuyu açıklayan mahkûmlar çıkmazının pratikte birçok uygulaması bulunmaktadır. Tüm mahkûmlar çıkmazı uygulamalarının tek ortak noktası işbirliği problemidir.

Davranışların bireysel değil de toplumsal çıkarlar doğrultusunda oluşturulması sonuçların, herkesin çıkarları doğrultusunda gelişmesini sağlayacaktır. Bunun gerçekleşmesi katılımcıların işbirliği sayesinde ortak bir karar kümesi oluşturmasıyla meydana gelecektir. Sonuç olarak, işbirliğinin katılımcılar arasında yapılmasının hiçbir sakıncası olmaması ve sürdürülebilir olması gerekmektedir.

3.5.2.Oyun Kuramı ile Ortak Malların Yönetimi

Oyun kuramı, ortak mallar ve doğal kaynakların kullanımı konusunda kullanılabilmektedir. Oyun kuramına hem doğal kaynakları hem de ortak malları içeren bir örnek verilmesi gerekirse, doğayı kirletmek ya da çevreyi kirletecek faaliyetlerden kaçınmak gibi iki farklı durum şeklinde ifade edilebilir. Bu oyun mahkûmlar çıkmazına yol açacaktır. Herkesin çıkarlarına paralel olan çevre dostu olmayan doğayı kirletmek, toplumsal çıkarları yansıtan çevre dostu strateji olan doğayı korumadan daha kötü bir sonuç meydana getirecektir. İşbirliksiz analiz, katılımcı bireyler söz konusu mevcut kaynakları değiştirmek istediklerinde ortaya çıkan bir durumu ifade etmektedir. Buradaki işbirliksiz analiz, oyun kuramındaki iki kullanıcının işbirliği içerisinde meydana gelecek sonuçları içermektedir.

Ortak mallar ile ilgili olan en belirgin sorun, kaynağa ulaşımın ve katılımcı bireylerin hareketlerini şekillendirecek herhangi bir kuralın olmamasıdır. Kaynak yönetiminin iyi işlemediği mallarda bedavacılık sorunu ortaya çıkmaktadır. Garrett Hardin, makalesinde bedavacılık sorunu

nedeni ile kaynakların aşırı kullanımı durumunun ortaya çıkacağını belirtmiştir⁸⁴. Bunun altında yatan sebep ise mahkûmlar çıkmazıdır. Oyun kuramı olarak düşündüğümüz zaman, Garrett Hardin'in kullandığı trajedi kavramı kötü sonun kaçınılmaz olduğunu ifade edilmektedir.

3.5.3.Ortak Mallar Trajedisine Oyun Teorik Bir Çözüm

Ortak mallar trajedisini açıklamak ve daha kolay anlaşılmasını sağlamak için Nash ve Kantçı yaklaşımlar ayrı ayrı ele alınıp karşılaştırmaları yapılacaktır. Nash dengesi ortak mallar trajedisinde etkinsiz bir noktayı ifade etmektedir⁸⁵. John E.Romer bu sorunu çözmek için işbirliği yöntemini önermektedir⁸⁶. John E.Romer'a göre işbirliği ile sağlanan denge Pareto optimum noktasını ifade edecektir. İşte bu Pareto optimum noktayı sağlayan dengeye Kantçı denge denmektedir. Kantçı yaklaşım, her ajanın benzer davranışlarda bulunacağını ifade etmektedir. Romer, yaptığı çalışmalarda Kantçı dengenin Nash dengesine oranla daha etkin bir nokta olduğunu ifade etmiştir. Romer'e göre kantçı davranış bireyleri daha etkin davranmaya itecek, böylelikle de kaynaklar aşırı kullanım olasılığına karşı korunmuş olacaklardır. Yani kısaca bir birey ortak malları ihtiyacı ile orantılı bir biçimde kullanır ve kaynak tasarrufunda bulunursa, diğer bireyler de aynı şekilde davranacak ve kaynakların aşırı kullanım sorunu ortadan kalkacaktır.

Bir grup balıkçının balık tutmak için emek harcadığı ve balık sayısının zamana bağlı olarak azaldığı, müştereklerin trajedisi ile ilgili bir problem düşünölsün. Balık tutan balıkçıların emek tercihi stratejileri, oyunun Nash dengesi olacaktır. Tüm balıkçılar faydalarını maksimize etmek için ihtiyaçlarından daha fazla sayıda balık tutmak isteyeceklerdir. Dolayısıyla Nash dengesi Pareto etkinsiz nokta haline gelecektir. Romer'a göre bu sorunu çözmek için işbirliği gerekmektedir⁸⁷. Bu varsayım somut bir örnek yardımıyla açıklanırsa;

N kişili bir balıkçı topluluğu olsun. Her bir balıkçının $\beta = A - \sum L_i$ şeklinde bir üretim fonksiyonuna sahip olduğu düşünölsün. L_i , bireylerin balık tutmak için harcayacakları emek miktarları olsun.

⁸⁴ Garrett Hardin, **age**, 1243-1248.

⁸⁵ Katharina Holzinger, Common Goods, Matrix Games and Institutional Response, **European Journal of International Relations**, s.9, (2003): 173-212.

⁸⁶ John E. Romer, Kantian Equilibrium, **Journal of Economics**, s.1323, (2011): 2-24.

⁸⁷ **age**, 5.

$V = \beta L_i - L_i^\gamma$ ise her birey için pay-off yani ödeme fonksiyonu olsun. V kesinlikle monoton azalan olmalıdır. Kant'ın denkleminde yer alan γ ise balıkçının balık tutmakla yaşayacağı yorulmanın katsayısı olarak tanımlansın. Bu denklemde L_i 'ye göre türev alınırsa;

$$V'(L_i) = \beta - \gamma L_i^{\gamma-1}$$

$$L_i = L_j = \lambda$$

$V'(L_i) = \beta - \gamma L_i^{\gamma-1}$ denkleminde β görülen yere $\beta = A - (n - 1) \lambda$ denklemin yazılırsa;

$$(A - (n - 1) \lambda) - \gamma L_i^{\gamma-1} = 0$$

Bu denklemde γ yerine 2 yazılsın;

$$(A - (n - 1) \lambda) - 2 \lambda = 0$$

$$A = (n - 1 + 2) \lambda$$

Buradan $\lambda = A/n+1$ sonucu elde edilmektedir. Bu Nash dengesini ifade etmektedir. Aynı şekilde Kantçı denge de hesaplanmalıdır.

Bir birey balık tutmak için harcadığı emeği α kadar arttırıp daha çok sayıda balık tutmayı istediği durumda, bunu her balıkçı yapmak isteyecektir. Herkes daha fazla balık tutmaya başlayınca kaynaklar yüksek hızda tükenmeye başlayacaktır. Romer'in buna önerisi herkesin ihtiyacı kadar avlanması, kamusal malların aşırı tüketim dolayısıyla kaybının bir süreliğine de olsa önlenmesi şeklindedir. Bunu matematiksel olarak ispat etmek için V denkleminde her L , α ile genişletilmelidir⁸⁸.

$$V(\alpha L) = \beta(\alpha) \alpha L_i - (\alpha L_i)^\gamma$$

β , denklemde yerine yazılırsa;

$V(\alpha L) = (A - \sum \alpha L_j) \alpha L_i - (\alpha L_i)^2$ denkleminde α 'ya göre türev alınırsa;

$$(-\sum L_j) \alpha L_i + (A - \sum \alpha L_j) L_i - 2(\alpha L_i) L_i$$

Denklemde α yerine 1 yazılsın;

$$-\sum L_j \cdot L_i + (A - \sum L_j) L_i - 2 L_i^2 = 0$$

$$-\sum \lambda^2 + (A - \sum \lambda) \lambda - 2 \lambda^2 = 0$$

$$-\sum \lambda^2 + A \lambda - \sum \lambda^2 - 2 \lambda^2 = 0$$

$$-n \lambda^2 + A \lambda - n \lambda^2 - 2 \lambda^2 = 0$$

$$-2n \lambda^2 + A \lambda - 2 \lambda^2 = 0$$

⁸⁸ John E. Romer, Kantian Optimization, Social Ethos and Pareto Efficiency, **Journal of Economics**, s.1854, (2012): 3-42.

$$(-2n - 2) \lambda^2 + A \lambda = 0$$

$$- \lambda^2(2n + 2) + A \lambda = 0$$

$$\lambda^2(2n + 2) = A \lambda$$

$$\lambda(2n + 2) = A$$

$$\lambda = A/(2n+2) = A/2(n + 1)$$

Sonuçtan da görüldüğü gibi Kantçı denge Nash dengesine göre daha az çıkmaktadır. Yani Kantçı denge Nash dengesinin yarısı kadar daha azdır. Peki herkesin aynı faydayı elde edeceği Pareto etkin nokta Nash dengesi mi yoksa Kantçı denge mi olacaktır? Bu sorunun cevabına Pareto etkinlik analizi yapılarak ulaşılabilir.

Öncelikle $\beta\lambda - 2\lambda^2$ denkleminde β görülen yere $\beta = A - (n - 1)\lambda$ denkleminin yazılması gerekmektedir;

$$= (A - (n - 1) \lambda) \lambda - \lambda^2$$

Balıkçının balık tutarak katlanacağı yorulma katsayı γ olarak tanımlanmıştı. Kolaylık olması için elde edilen denklemde γ yerine 2 yazılıp λ' ya göre türev alınması durumunda;

$$= - (n - 1) \lambda + (A - (n - 1) \lambda) - 4 \lambda = 0$$

$$= - (n - 1) \lambda + A - (n - 1) \lambda - 4 \lambda = 0$$

$$= \lambda(-n + 1 - n + 1 - 4) + A = 0$$

$$\lambda(-2n - 2) + A = 0$$

$$\lambda(2n + 2) = A$$

$$\lambda = A/2(n+1)$$

Görüldüğü gibi Pareto etkinlik noktası Kantçı denge sonucu ile aynı çıkmaktadır. Yani Kantçı dengenin sonucunun, verimliliği ifade ettiği söylenebilir. Yani Kantçı davranıldığı durumda, evrimci olarak ayakta kalılabileceğini ve kaynakların aşırı kullanım ihtimalinin engellenebilir seviyeye geleceği söylenebilir. Böylece daha fazla artı ürün kolaylıkla elde edilebilmektedir.

SONUÇ

Ekonomik yönetişim alanında yapılan araştırmalar ve çalışmalar son dönemlerde yaygın tartışılan konulardan biridir. Elinor Ostrom'un 1991 yılında *Governing The Commons* isimli kitabının yayınlanmasına kadar geçen sürede ortak malların yönetimi bir trajedi olarak tanımlanmaktaydı. Ostrom'un Nobel İktisat ödülünü Oliver Williamson ile paylaşması ile iktisat bilimine yeni bir yaklaşım kazandırılmıştır. Kuşkusuz Elinor Ostrom ve Oliver Williamson'un çalışmaları bu alanın gelişimine büyük katkılar sağlamış ve yeni çalışmalara ışık tutmuştur. Ortak mallar konusuna geleneksel anlayıştan çok daha farklı bir şekilde yaklaşımları, Nobel İktisat ödülünü almalarında büyük rol oynadığı söylenebilir.

Oliver Williamson yaptığı çalışmalarında piyasa içi çatışma çözme mekanizması olarak nitelendirdiği bir şirket teorisi geliştirmiştir. Elinor Ostrom ise ortak havuz kaynaklarının kendi kullanıcıları tarafından nasıl etkin bir biçimde yönetilebileceğini açıklamaya çalışmıştır. Başta Williamson ve Ostrom'un çalışmalarının birbirinden çok farklı temellere dayandığı söylenebilir. Fakat ikisi de, sözleşmelerin mutlak olduğu ve sözleşmelerin yasal ve düzgün işleyen bir sistem tarafından uygulanmaya konması gerektiği şeklindeki görüşlere tamamen karşı çıkmaktadırlar. Williamson ve Ostrom Nobel İktisat ödülünü almalarında etkili olan çalışmalarında, sözleşmelerin oluşturulması ve uygulanması süreçlerinde yaşanan sıkıntılara değinmektedirler.

Ostrom ve Williamson'un temelini oluşturduğu ve bu temelin ışığı sayesinde yapılan diğer çalışmalar, çatışma çözme mekanizmaları ve sözleşmelerin uygulanması süreçlerinde karşılaşılan problemlerin anlaşılmasında büyük katkı sağlamıştır. Bu çalışmaların bazıları tarihsel örneklerle, sözlü ifade edilen teorilere dayanmaktadır. Diğer çalışmalar, ticaret birlikleri gibi örgütler, hukuk tüccarları ve özel yargıçlar gibi üçüncü sektörlerin incelenmesi için tekrarlayan oyun modelleri kullanılmıştır.

Çalışmada ifade edilen ekonomik yönetişim kavramıyla, bireyler hükümet müdahalesi olmadan kendi kuralları ile ortak malların kullanımından yararlanmaları halinde verimlilikten söz

edilebilir. Ayrıca ekonomik yönetim sayesinde aşırı kullanım sorunu da ortadan kalkmış olacaktır. Son bölümde kurgulanan oyun ile bireylerin işbirliği yaparak ortak malların aşırı kullanım sorununa bir çözüm geliştirebilecekleri ortaya konmuştur. Romer'in ortaya koyduğu Kantçı denge anlayışına göre, toplumda bir birey kaynakların aşırı kullanım sonucu tükenme riskine karşı, kaynak kullanımında tasarrufa giderse, diğer tüm bireyler de aynı şekilde davranma konusunda güdülenecektir. Yani Romer'e göre Kantçı davranış bireyleri daha etkin davranmaya itecek, böylelikle de kaynaklar aşırı kullanım olasılığına karşı korunmuş olacaklardır. Yani kısaca bir birey ortak malları ihtiyacı ile orantılı bir biçimde kullanır ve kaynak tasarrufunda bulunursa, diğer bireyler de aynı şekilde davranacak ve kaynakların aşırı kullanım sorunu ortadan kalkacaktır. Yani Kantçı yaklaşım, her ajanın benzer davranışlarda bulunarak toplumsal optimum seviyesini yani Kantçı dengeyi sağlanacağını ifade etmektedir. Dolayısıyla Romer, Kantçı dengeden hareketle ortak mallar trajedisini çözmek için işbirliği yöntemini önermektedir. Romer'a göre işbirliği ile sağlanan denge, Pareto optimum noktasını ifade edecektir. Romer, yaptığı çalışmalarda Kantçı dengenin Nash dengesine oranla daha etkin bir nokta olduğunu ifade etmektedir.

Yani kantçı davranıldığı durumda, evrimci olarak ayakta kalınabileceğini ve kaynakların aşırı kullanım ihtimalinin engellenebilir seviyeye geleceği söylenebilir. Böylece kolaylıkla daha fazla artı ürün elde edilebilmektedir.

KAYNAKÇA

Acheson, James M. “Ostrom for Anthropologists”. **International Journal of the Commons**, Sayı 5 (2011): 4-19.

Akdemir, Ali, Mehmet Şahin. “Küresel Kamusal Malların Üretim ve Yönetim Dinamikleri Bağlamında Sınıflandırılması”. **Maliye Dergisi**, Sayı 150 (2006): 6-11.

Altınay, Hakan, Görkem Aydemir, Burcu Baran, Cansu Ekmekçioğlu. “Küresel Kamu Malları Olarak Küresel Normlar”. **İktisat ve Toplum Dergisi**, Cilt 3, Sayı 31-32 (2013): 61.

Anthony, Denise L, John L.Campbell. “States, Social Capital and Cooperation: Looking Back on Governing the Commons”. **International Journal of the Commons**, Sayı 5 No 2(2011): 284-302.

Armitage, Derek. “Governance and the Commons in a Multi-Level World”. **International Journal of the Commons**, Sayı 2 (2008): 7-32.

Aslantaş, Mehmet Fatih. “Bölgesel Kamusal Mallar ve Bölgesel Kalkınma Bankaları(Asya Kalkınma Bankası Örneği)”. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Yüksek Lisans Tezi, 2011.

Ayrangöl, Zülküf. “Küresel Kamusal Mallar ve Su Hakkı”. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Doktora Tezi, 2012.

Barış, Abdullah. “Kamu Maliyesi Teorisinde Küresel Kamusal Mallar”. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Yüksek Lisans Tezi, 2008.

Berge, Erling, Frank Van Laerhoven. “Editorial: Governing the Commons for Two Decades: A Complex Story”. **International Journal of the Commons**, Sayı 5 (2011): 160-187.

Büyükkın, Tahir, Yaşar Bülbül, Necip Çakır. **Nobel’in İzinde İktisat Kuramının Gelişimi**, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2010.

Copeland, Brian R, M. Scott Taylor. “Trade, Tragedy and the Commons”. **American Economics Review** Sayı 99 (2009): 725-749.

Dietz, Thomas, Elinor Ostrom, Paul C. Stern. “The Struggle to Govern the Commons”. **Science** 302, 2003.

Fehr, Ernst, Simon Gächter. “Cooperation and Punishment in Public Goods Experiments”. **American Economic Review**, Sayı 90 (4) (1999): 980-994.

Fırat, Begüm Özden. “Maliye’ye ‘Müşterekler’den Bakmak”. **İstanbul Üniversitesi İktisat Dergisi**, Sayı 522, (2012): 9.

Galston, William A. “The Common Good: Theoretical Content, Practical Utility”. **American Academy of Arts & Sciences**, Vol 142, No 2 (2013): 2-10.

Gümüşcan, İpek. “Ortak Malların Trajedisinden Ortak Malların Fırsatına: Bir Elinor Ostrom Portresi”. **Eğitim Bilim Toplum Dergisi**, Sayı 32 (2010): 49-60.

Hardin, Garrett. “The Tragedy of the Commons”. **Science**, Vol 162, No 3859 (1968): 1243-1248.

Hess, Charlotte, Elinor Ostrom. **Understanding Knowledge as a Commons**, Cambridge: The MIT Press, 2007.

Holzinger, Katharina. Common Goods, Matrix Games and Institutional Response, **European Journal of International Relations**, Vol 9 (2003): 173-212.

Karaca, Gürkan. “Global Kamu Malı Olarak İklim Değişikliği Sorunu ve Finansman Yöntemleri”. Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Kaul, Inge, Isabelle Grunberg, Marc A. Stern, **Global Public Goods**, Oxford: Oxford University Press, 1999.

Kirmanoglu, Hülya. **Kamu Ekonomisi Analizi**, İstanbul: Beta Basım Yayım, 2009.

Leach, John. **A Course in Public Economics**, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

Mangole, Lapologang. “Editorial: Towards an Effective Commons Governance System in Southern Africa”. **International Journal of the Commons**, Vol 4 (2010): 602-620.

Menteşe, Sibel. “Türkiye’de Ortak Malların Kullanımı”. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Ostrom, Elinor. **Governing the Commons: The Evolution of Institutions**, Cambridge: Cambridge University Press, 1990.

_____. “Collective Action and the Evolution of Social Norms”. **Journal of Economics Perspectives**, Vol 14, No 3 (2000): 137-158.

_____. **Governing the Commons: The Evolutions of Institutions for Collective Actions**, Cambridge: Cambridge University Press, 1990.

_____. **Understanding Institutional Diversity**, Princeton NJ: Princeton University Press, 2005.

Ostrom, Elinor, Jimmy Walker, Roy Gardner. "Covenants With and Without a Sword: Self-Governance Is Possible". **American Political Science Review**, Vol 86, No 2, (1992): 404-412.

_____. **Rules, Games and Common-Pool Resources**, Ann Arbor MI: University of Michigan Press, 1992.

Pehlivan, Murat. "Küresel Kamu Malları ve Finansmanı". Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Pigou, Arthur Cecil. **The Economics Welfare**, London: Macmillan, 1920.

Robbins, Bruce. **Upward Mobility and the Common Good Toward a Literary History of the Welfare State**, New Jersey: Princeton University Press, 2007.

Romer, John E. "Kantian Equilibrium". **Journal of Economics**, No 1323 (2011): 2-23.

_____. "Kantian Optimization, Social Ethos and Pareto Efficiency". **Journal of Economics**, No 1854 (2012): 3-42.

Sandler, Todd, Daniel G. Arce. **Pure Public Goods Persus Commons: Benefit-Cost Duality**, California: University of Southern California Press, 2002.

Sethi, Rajiv, E. Somanathan. "The Evolution of Social Norms in Common Property Resource Use". **The American Economic Review**, Cilt 86, Sayı 4 (1996): 766-788.

Skousen, Mark. **Modern İktisadın İnşası**, Ankara: Liberte Yayınları, 2001.

Stiglitz, Joseph Eugene. **Economics of the Public Sector**, New York: W.W. Norton & Company Incorporated, 2000.

Turan, Deniz. "Küresel Kamusal Mallar ve Finansmanı". Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Doktora Tezi, 2008.

Yalçın, Arman Zafer. "Küresel Çevre Politikalarının Küresel Kamusal Mallar Perspektifinden Değerlendirilmesi". **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 12, Sayı 21 (2009): 288-300.

http://nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/2009/press.html (15.02.2014).

<http://www.cogs.indiana.edu/people/homepages/ostrom.html> (09.04.2014).

http://en.wikipedia.org/wiki/Elinor_Ostrom (22.04.2014).

ÖZGEÇMİŞ		
Adı, Soyadı	Berna ÇETİN	
Doğum Yeri ve Yılı	İstanbul 1988	
Yabancı Diller	İngilizce	
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı	Eğitim Kurumunun Adı
Lise	2003-2007	Plevne Lisesi
Üniversite	2008-2012	Yıldız Teknik Üniversitesi
Yüksek Lisans	2012-2014	Yıldız Teknik Üniversitesi
Çalıştığı Kurum(lar)	Başlama - Ayrılma Yılı	Çalışılan Kurumun Adı
1.		
2.		
3.		
Üye Olunan Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar		
Katıldığı Proje ve Toplantılar		
Yayınlar:		
Diğer		
İletişim (e-posta):		
Tarih	23.12.2014	
İmza		
Adı, Soyadı	BERNA ÇETİN	